

DEN GOTLÄNDSKA LANDSBYGDENS MEDELTIDSHISTORIA

Det är vanskligt att välja begynnelsestidpunkt för när man ska skriva den gotländska landsbygds medeltidshistoria. Särskilt som ju ön har en äldre historia. Men, ska man nu skriva medeltidshistorien så måste man ju börja någonstans. Någon annan kanske hade valt kristningen av ön på 1000-talet, vilket kanske rent begreppsmässigt hade varit riktigare. Själv väljer jag dock att börja omkring 700, eftersom det sannolikt var då som [Avair Straabain](#), från det som senare skulle bli [Alva](#) socken, slöt avtal med Sveakungen. Det i sin tur ledde till att Visby utkristalliserades till en plats där sveakungen hade inflytande, men sannolikt även till ett trendbrott i utformningen av de gotländska bildstenarna.

Bildstenarna

Från omkring 400, eller lite tidigare, till ca 700 domineras bildstenarna av fredliga motiv, där Sol hade en framträdande plats jämte fredliga skepp och den enda gud – förutom Sol – som avbildas sannolikt är fruktbarhetsgudinnan NerthuZ (Smis i När). Efter omkring 700 är motiven mer krigiska och på flera stenar rider storman-guden Oden. Det kontrasterar stort mot både de tidigare bildstenarna och vad de fåtaliga gotländska ortnamnen berättar om religionen på ön. De senare antyder en religion som vördade guden Sol och gudinnan NerthuZ och som var ett samhälle som höll fruktbarhet och äring i helgd. Det torde ha varit ett samhälle som var fredligt inbördes, vilket hade stor sexuell frihet och t o m accepterade incestuösa äktenskap. Det kontrasterar stort mot de stenar som började resas från omkring år 700, med bilder av Oden – som absolut inte tycks ha varit vördad på ön tidigare – och motiv från nordisk mytologi, så som vi känner den från Snorre Sturlasson.

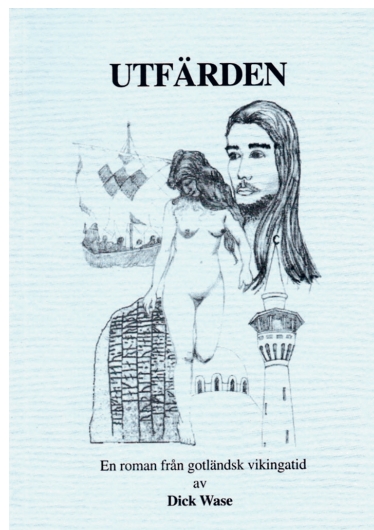
Bildsten från Ardre.

Nyligen har framförts tanken att bildstenarna som rests efter omkring 700 varit minnesstenar över gutar som följt kungen i ledning och att det är gotländska snäckor som avbildas.

Avtalet med sveakungen

De starkaste indikationerna för att [Avair Straabain](#) slöt avtalet med sveakungen omkring år 700 är att det är då vi spårar de första aktiviteterna i det som senare skulle komma att bli Visby. Därtill att det uppges att gutarna i sagornas berättelser om maktkampen mellan den danske kung Harald Hildetand och sveakungen Sigurd Hring stod på den senares sida. Från [Västergarn](#) ska den gotländska flottan ha seglat för att bistå kung Hring vid Bråvalla.

Tillbaka till hemsidan

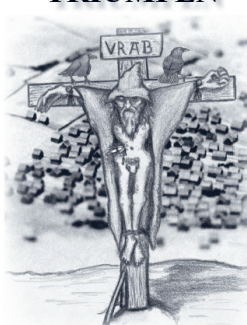

I skuggan av Triumfen.

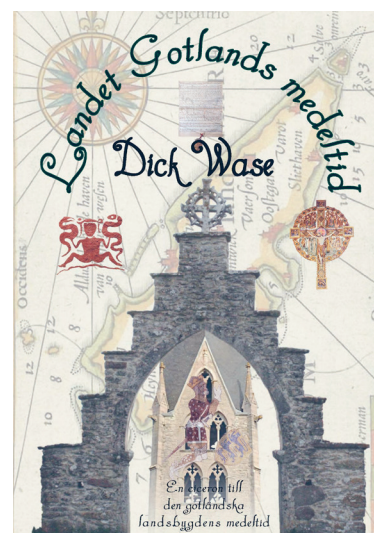
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den s k "Bogestenen".

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

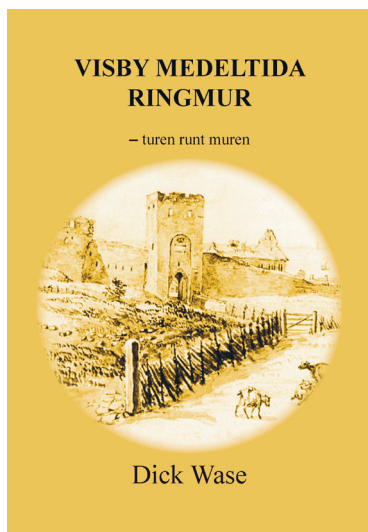
De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Det har även framförts argument för att tillfället varit synnerligen gynnsamt i denna maktkamp för gutarna att få till ett väldigt förmånligt avtal. De stod fria från bägge kungarna, var ekonomiskt väldigt viktiga och dessutom duktiga sjöfarare. Förmodligen var bägge kungarna angelägna om gutarnas stöd och därför valde de att stödja den som gav dem bäst villkor. Det gjorde uppenbarligen sveakungen och därför anslöt de sig till denne. Men, det var vissa villkor de måste uppfylla:

- 1) Årligen måste de betala en skatt/tribut till sveakungen och en jarl om 60 mark silver.
- 2) De måste åta sig att följa kungen i härfärd med sex, senare sju snäckor i [ledning](#).

Bägge dessa villkor var oerhört mycket mindre bindande än de övriga landskapen under sveakungens överhöghet. Som jämförelse med t ex Uppland i ledungen hade detta landskap att bidra med 112 snäckor och 2800 man, jämfört med Gotlands sju snäckor och 175 man.

Så långt den sk "Gutasagan", vilken nedtecknades under kristen tid och kan ha utlämnat ett tredje villkor: att gotlänningarna skulle närma sig svearnas variant av den förkristna religionen. I vilket fall som helst har den senare uppenbarligen haft påverkan på de gotländska bildstenarna och det område som senare skulle bli Visby "knoppades av" då och ställdes under sveakungens särskilda inflytande, samtidigt som det också var underställt det gotländska [Gutnaltinet](#). Dessutom kan en ny administrativ nivå i det gotländska samhället ha uppstått: [settingen](#).

En ytterligare påverkan kan ha varit att det i [Vi](#) uppförda [hovet](#), vilket likt det i Uppsala bör ha varit en stavbyggnad, inspirerade till uppförande av sådana ute på ön, vilka kom att kallas "[stavgårdar](#)".

Den gotländska organisationen

Vid tiden för Gotlands "införlivande" under sveakungen är det högst sannolikt att ön hade ett starkt judicellt system. Den lägsta nivån var tingen, vilka var 20 till antalet, dit rättstvister i första hand avdömdes. Nästa nivå var [tredingstinget](#), i [Tingstäde](#), [Atlingbo](#) och [Fardhem](#). Ön var indelad i Norder-, Medel- och Sudertredingen och från tingen appellerade man dit om man var missnöjd med domen. Ytterst fanns också det högsta tingen, i [Roma](#), som gällde för hela ön, "[Gutnaltinet](#)".

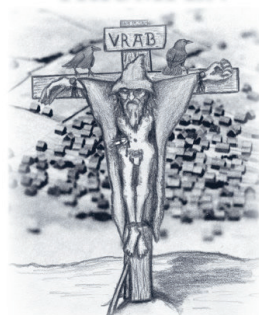
Med största sannolikhet var också en religiös organisation kopplad till tingen. [Gutasagan](#) berättar att det hölls blot på tingsnivå, tredingsnivå och ett för hela ön – där människooffer utfördes. Detta högsta blot hölls i "[Vi](#)", i det blivande Visby, åtminstone efter att sveakungen fått inflytande där. Det styrker att avtalet mellan [Avair Straabain](#) och sveakungen kan ha innehållit stadgande om gutarnas anpassning till svearnas religiösa världsbild och organisation och inverkat avgjort på den gotländska organisationen.

En annan faktor som kan ha inverkat på den gotländska organisationen var åtagandena om skatt och ledung. Forskningen är ense om att de 60 markerna i skatt fördelats på öns sex [settingar](#), vilka tydligen inte utgjorde någon judicell nivå, endast en administrativ. Dessutom är forskning-

2

[Tillbaka till hemsidan](#)

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

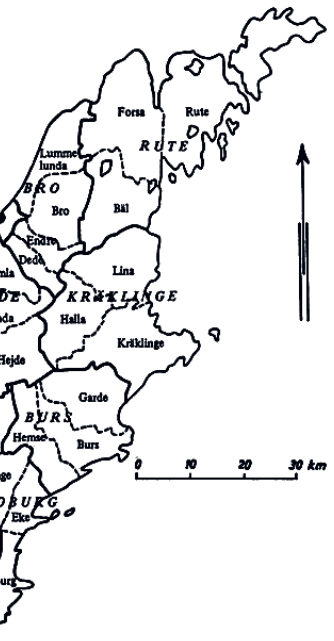

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

Den gotländska tingsindelningen.

en ense om att sex av de sju [snäckorna](#) utrustades av settingarna (den sjunde av sveakungens inflytelseområde, det blivande Visby). Det är verkligen inte otänkbart att dessa settingar är en del av omorganisationen som sker med det gotländska samhället i och med avtalet med sveakungen.

Den gotländska bonderepubliken

I historieskrivningen beskrivs Gotland väldigt ofta som en självständig bonderepublik, fristående från sveakungen och hans politik. I sak är det också till största delar riktigt. Det finns inga tecken på att sveakungen skulle ha sökt påverka gotlänningarnas förhåanden och/eller handel och under 1100-talet kan vi t o m se att ön sannolikt står i motsättning mot svearna i [Novgorod](#). Men, det ändrar inte förhållandet att man var skatt- och ledungsskyldiga under sveakungen – även om den senare skyldigheten i samband med kristningen i viss mån urholkades.

Gutarna fortsatte att sköta rättsskipning och egna angelägenheter. Man slöt också oberoende avtal med främmande furstar och förde sin egen politik. Sätillvida är det helt riktigt att beteckna ön som just en bonderepublik, eftersom också avsaknaden av frälse/adel är uppenbar på ön. Det var tinget i Roma som var högsta instans och man behövde inte begära kungens godkännande för i stort sett någonting. Den enda begränsningen som måste ha existerat torde ha varit att inte understödja kungens fiender.

Bondesamhället

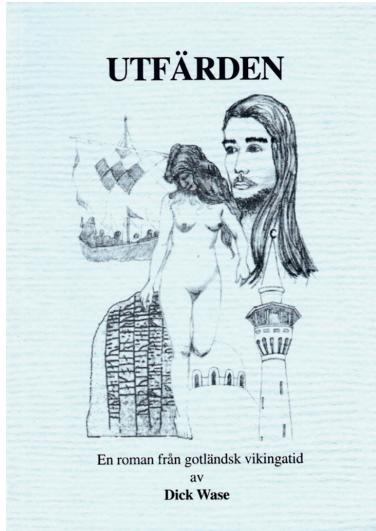
De gotländska gårdarna ligger i stort sett på samma plats idag som de gjorde i slutet av vikingatiden och tidig medeltid. En starkt bidragande orsak till det var att förstfödslovet var stark, så därför splittrades gårdarna inte. Yngre söner, om sådana fanns, kunde kanske gifta sig till gårdar där ingen son fötts eller överlevt, eller så kunde de från åtminstone 800-talet och framåt kanske etablera sig i det växande Visby.

De gotländska gårdarna låg aldrig koncentrerade i byar, utan mer spridda. Ändå kan vi förmodligen skönja lite större enheter som hängde ihop. Kanske identiska med de ”grannlag” som i senare tid är kända från [Fårö](#). Det kan ha varit några sådana som gick ihop och bildade socknar när kristendomen väl antagits på ön.

Naturligtvis fanns det gårdar som var större och mer framgångsrika än andra, men det fanns inga frälsemän, eller någon avgörande social skiktning mellan bönderna. Från lite mer betydande gårdar tog man ofta de som dömde på tinget, vilka utsågs till de som senare kallades för domare, men som under heden tid förmodligen också kunde vara religiösa ledare och höll i tings- och tredingsblot.

Enligt den engelske franciskanern Bartholomeus Anglicus, i sin skrift ”De proprietatibus rerum” från mitten av 1200-talet, var Gotland en fruktbar ö, med god tillgång på betesmarker och fisk. Han skriver att ”[d]et finns en ö i anslutning till denna region som heter Gotland, goternas land, eftersom den tidigare var bebodd av goterna. Ön är också fruktbar, rik på betesmarker och fisk, och har många slags varor, pälsar och vax från olika länder som vidarebefordras därifrån över havet till Gallien, Tyskland, Britannien och Spanien.” Vittnesmålet framhäver rent jordbruksmässigt, kan man förstå, rikedomerna på framförallt djurhållningen och därtill fisket. Långt senare (1300-talet) finner vi att det som exporteras från Gotland till Lübeck innehåller stora delar inhemsk produktion. Den största är smör, den näst största fisk. Sedan följer sten, kött/fläsk, ”schimmesse” av olika slag (bockfällar, garläder, sämre hudar), bättre hudar (fina, saltade, skrapade), strömming, lin, talg, tjära, kalk, virke, korn, ost, skinnfällar och hästar.

[Tillbaka till hemsidan](#)

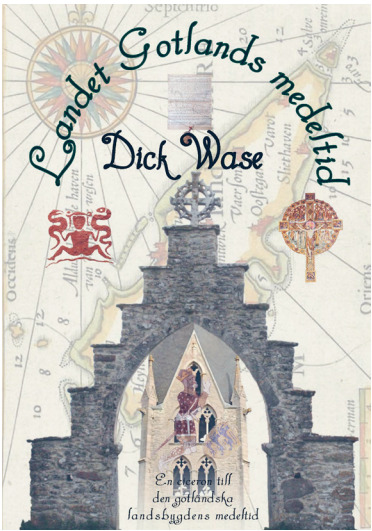
I skuggan av Triumfen.
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den sk ”Bogestenen”.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

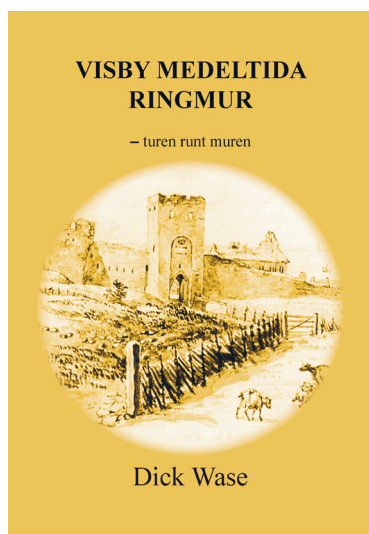

Västergarn med Paviken. Foto Wikipedia.

Det finns anledning att tro att Gotland under 1100- och 1200-talen varit en sorts "kornbod" för stora delar av Östersjöområdet. Dels skulle man försörja det växande Visby (som var stort redan på 1100-talet och från omkring 1200 till hundra år senare växte från sannolikt ca 3000 invånare till ca 12.000), dels de nya städer som anlades utmed Östersjökusten, upp till Reval och Dorpat, från början av 1200-talet. Dessa hade inledningsvis inte hade några uppland med bönder som kunde sköta tillförseln av nödvändiga varor. Det bör dels ha resulterat i att en mängd nya gårdar togs upp på ön (i t ex Anga socken fördubblades antalet gårdar under tidig medeltid), dels i att man på gårdarna inte hade tid eller önskan att bedriva fjärrhandel. Under den här tiden byggde man upp väldiga rikedomar, eftersom den skatt man betalade också var obefintlig. Alla förtjänster stannade på gården.

De gotländska hamnarna och handeln före medeltiden

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagars.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

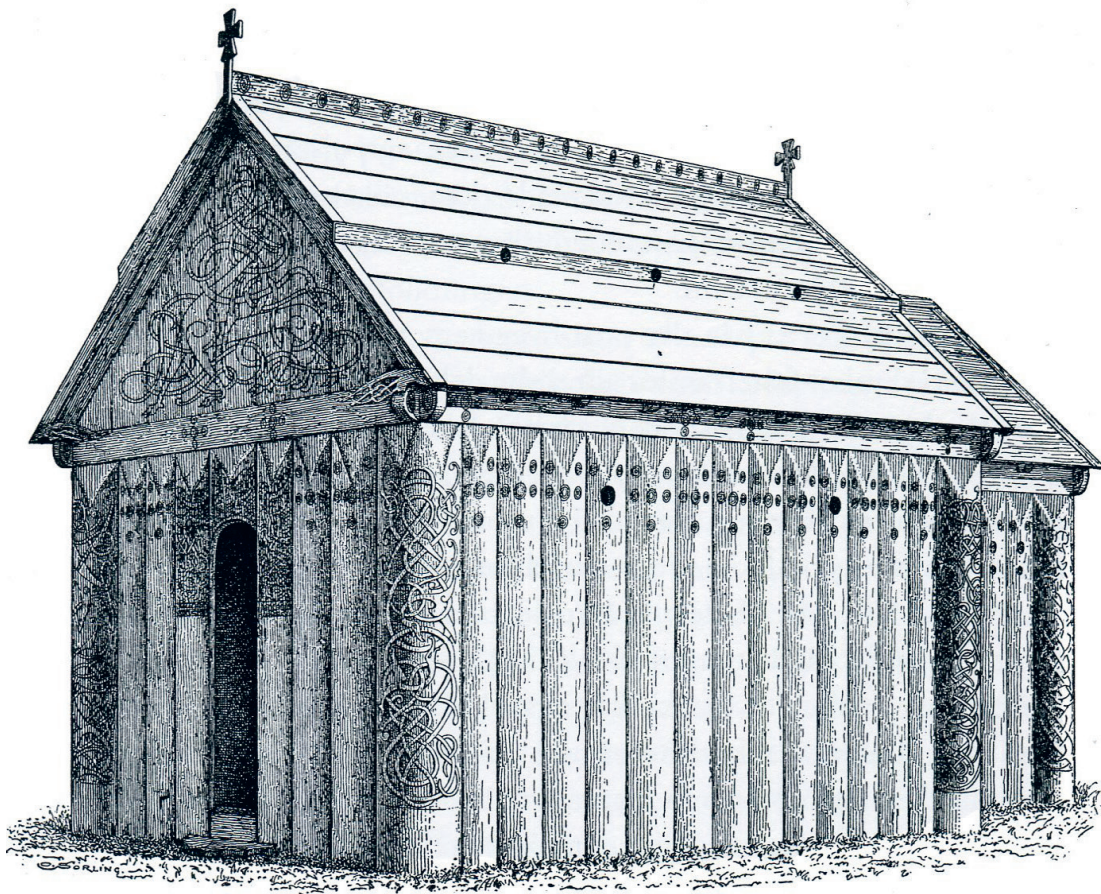

Livet på Visborgs slott, av Anders R Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I [Holmgård](#) hade nordborna en handelsgård, "[Farmannagården](#)". Länge betraktades den felaktigt

Hemse stavkyrka.

som "gutarnas" gård, men det blev den inte förrän under 1100-talet. Gårdens äldre namn visar vad de handlande bönderna kallades, de var "[farmän](#)". Man har tänkt sig att det var yngre söner, som inte skulle få arva gård, som ägnat sig åt utfärderna, men det vet vi inte säkert. Det är dock en rimlig tanke (jmf nedan).

De många skattfynden i den gotländska jorden visar att handeln varit levande, åtminstone fram till en bit in på 1000-talet. Men i och med medeltiden dök nya förutsättningar för att tjäna pengar upp, utan att bonden behövde riskera liv och lem på utfärder.

Kristendomen

I [Gutasagan](#) understryks att gutarna *frivilligt* tog kristendomen. Att man poängterar det understryker att alla andra folk mer eller mindre blev påtvingade denna nya religion. Vi får också veta hur övergången började.

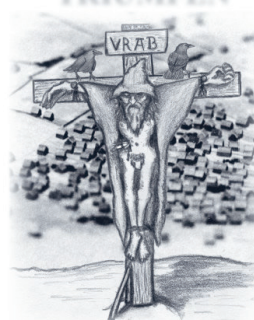
[Bot\[g\]air](#) av [Akeback](#) var en gotländsk farman som förmodligen seglade mellan [Holmgård](#) i öster och England i väster. På utfärderna tog han intryck av den nya religionen, lät döpa sig och tog med en präst till Gotland där han, enligt en sen uppgift, år 1029 lät bygga en kyrka på en tomt i Akeback socken. De som var troende i "[den forna seden](#)" hade tydligen med tiden blivit

5

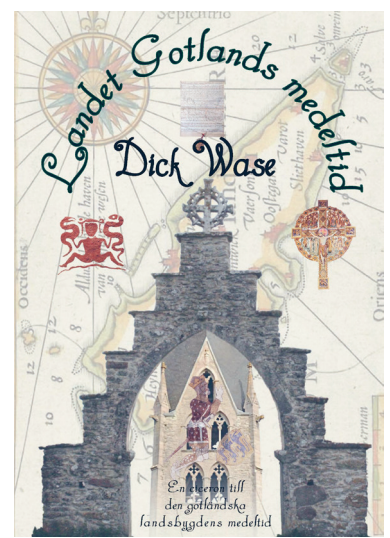
I skuggan av Triumfen.
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagar 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

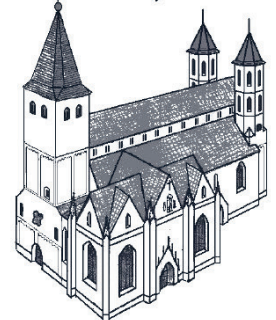
Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagar.se

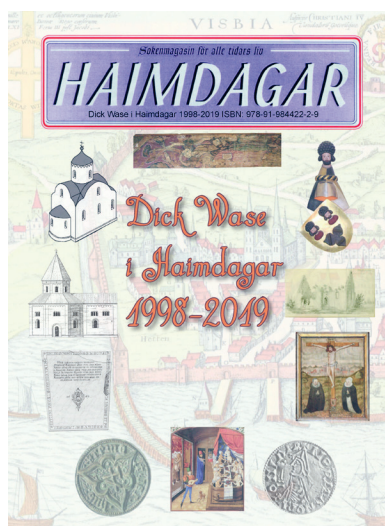
DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna.
Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

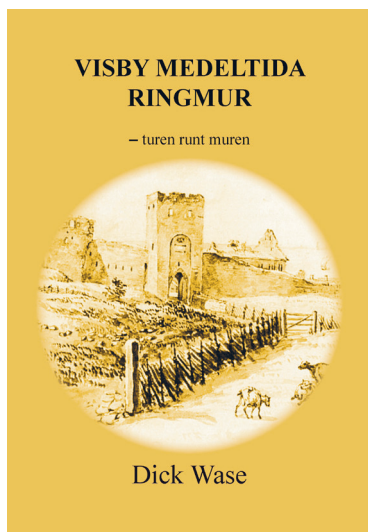

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

avogt inställda till den nya religionen – förmodligen på grund av dennas väldiga intolerans gentemot icke kristna – och drog till Akebäck och brände ner kyrkan. Bot[gl]air rådfrågade då sin svärfar, [Lik\[gl\]air](#), och fick rådet att bygga en ny i [Vi](#). Lik[gl]air, som förmodligen var högste dömande och lagkunnig i Bro setting – och därmed också med en position i ”den äldre seden” – insåg nämligen att statusen som öns heligaste plats gjorde att ”[hofshelgi](#)” där skulle omintetgöra alla försök av de gammeltroende att bränna ner kyrkan. Men fort måste det gå att resa den nya kyrkan, före det stundande blotet, så inte arbetet blockerades av de gammeltroende. Det gör att vi sannolikt får räkna med att det inte var en alltför stadig byggnad, och kanske inte alltför imponerande.

När kyrkan, enligt samma sena uppgift, år 1030 stod på plats, där nu [S:t Pers](#) ruin är, i tid för blotet, blev de gammeltroende rasande och skulle bränna ner kyrkan. Men då ingrep Lik[gl]air och underströk att den stod i [Vi](#) och att de gammeltroende skulle dömas fredlösa och förskjutas av sina egna gudar om de förgrep sig på hofshelgi och platsens helgd. Därmed var saken avgjord och kyrkan helgades till [Alla helgon](#).

Förmodligen imponerade det storligen på människor på ön hur den nye guden kunnat dra de gamla gudarna vid näsan så enkelt. Det torde ha gjort att många fann den nye guden som en starkare gud än deras gamla gudar och ganska snart, förmodligen inte mer än knappt en generation senare, så beslöt [Gutnaltinget](#) i Roma att ön från och med då skulle vara kristen. Möjligen skedde detta år 1049.

Berättelsen i [Gutasagan](#) om att Kung Olof den Helige skulle ha landstigit på ön, i [Akergrann](#), 1029 och påverkat kristningen har inget som helst stöd i de norska källorna. Dessutom kommer kulten kring honom igång på ön först i slutet av 1100-talet. Forskarna är också överens om att berättelsen om Olof i Gutasagan är ett senare tillskott och får alltså betraktas som en tillrättaläggning för att försöka öka hans betydelse som ”gotländskt” helgon.

I och med övergången till kristendomen sköt kyrkbyggandet fart och den kristna organisationen grundattes. De tre tredingsofferplatserna vid [Tingstäde](#), [Fardhem](#) och [Atlingbo](#) försågs med kyrkor och blev särskilda ”[asylkyrkor](#)” – och övertog därmed den särskilda hedniska statusen av platser med förstärkt [hofshelgi](#). Om [Strelows](#) uppgift, att kyrkorna i Atlingbo och Fardhem byggdes 1049 skulle stämman så bör beslutet om att Gotland skulle vara kristet ha tagits samma år, eller möjligen året innan. Rent tidsmässigt passar det utmärkt.

Men den viktigaste förändringen måste ha varit, att [stavgården/hovet](#) i [Vi](#) revs, och platsen renades från all ”hednisk styggelse”. Istället restes öns första stenkyrka, vilken helgades till Johannes döparen på platsen för nuvarande ruinen av [S:t Hans](#) kyrka. Kanske skulle det ”eviga” materialet sten symbolisera Kristus ”eviga” seger över de gamla gudarna? Att det inte restes en kyrka vid [Gutnaltinget](#) i Roma ska förstås utifrån att där inte var någon offerplats. Även om öns högsta ting residerade där så hölls öns högsta blot i [Vi](#). 1164 anlades där dock [Roma kloster](#).

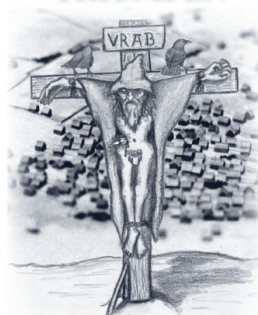
Befrielse från ledung mot kristna länder

Det är högst troligt att Gutnaltinget i Roma frivilligt tagit beslutet om att ön hädanefter skulle vara kristen, kanske år 1049. Något som säkerligen var en av orsakerna till att man kunde förhandla om de kyrkliga villkoren utifrån en viss styrkeposition. Samtidigt var kristendomen inte helt befäst i Svearike och hedniska reaktioner förekom, framförallt i svearnas kärnbygder i Uppland och Västmanland. Så sent som på 1080-talet fördrev svearna den kristne kung Inge och tog istället Blot-Sven till kung under tre år. I ett sådant läge måste gutarna ha haft en stark position att ställa villkor för anslutning till den svenska kyrkoorganisationen och en följd därav, som vi

6

[Tillbaka till hemsidan](#)

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

TURSAGRIND

och sju andra övernaturliga historier

Dick Wase

kan konstatera, är att de tillerkändes rätt att välja om de ville följa kungen i [ledung](#) mot kristna länder eller inte. Mot hedniska kunde de dock inte vägra att delta.

Andra förhållanden som avviker från organisationen i den romerska kyrkan är att det var församlingsborna som ägde kyrkorna, inte kyrkan. I kraft av det var det också församlingsborna som utsåg kyrkoherde, inte biskopen. I ett par vändor under medeltiden försökte biskopen i Linköping utmana den ordningen, men t o m påven i Rom bekräftade gutarnas rättigheter.

Sockenbildningen skedde förmodligen stegvis, ”till större bekvämlighet” som [Gutasagan](#) uttrycker det. De gotländska landssocknarna var dock, med undantag av Fårö, färdigbildade omkring 1236, då de alla räknas upp i den äldsta sk ”[taxuslistan](#)”. En av de sista att bildas var [Elinghem](#), vars kyrka sannolikt invigdes 1240. När det skedde var Gotland den kyrkotätaste regionen i hela kristenheten och under perioden fram till 1300-talets mitt skulle åtskilliga av kyrkorna byggas ut och planeras bli oproportionerligt stora landsortskyrkor.

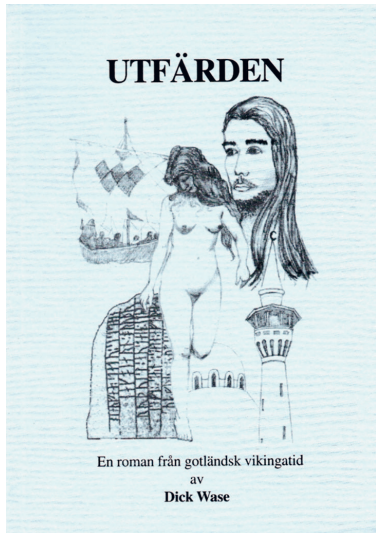
”Farmännen” och de gotländska böndernas handel under medeltiden

En sorts nationell stolthet på Gotland är de omhuldade ”farmännen”. Trots att ordet inte ens finns belagt i samband med någon gotländsk köpman så ordas det vitt och brett om denne bondeköpmann som, när de andra farmännen i Norden omkring 1100 lade ner sina verksamheter, skulle ha fortsatt att besegla haven, från [Novgorod](#) i öster till England och Frankrike i väster. Den här myten uppstod i slutet på 1800-talet utifrån det faktum att den gotländska landsbygden hade stora rikedomar och att ungefär en av tre gotländska köpmän, som namnges i England, benämns med Gotländska ortnamn. Man utgick då från, att om ett gotländskt ortnamn angavs på en gotländsk köpman så *måste* han vara från den platsen. När det gällde tyska köpmän, däremot, så räknade man inte med att de måste komma från den ort de namngavs efter. De bara bar namn *efter* den orten men kunde bo på någon helt annan plats.

Okunskapen var – och är – stor när det gäller detta med vad man hette under medeltiden. Det antas att Visby fungerade ungefär på samma sätt som en liten stad som Arboga, med kanske 300 invånare, och hänsyn tas inte till att gotlänningarna i Visby redan på 1100-talet utvecklade ärftliga familjenamn. Fyrahundra år innan det sker i Sverige i övrigt. Inte heller bryr man sig om, dels det att namnen hos de gotländska köpmännen i England följde precis samma mönster som i Visby (där också ungefär endast en av tre av köpmännen bar namn efter en gotländsk ort), men är gigantiskt annorlunda på den gotländska landsbygden (där nio av tio istället bar namn efter en ort), dels att det *inte existerar ett enda dokument som talar om gotländsk farmannahandel eller någon handel på gotländska lanthamnar före 1450!* Det året skrev Olof Axelsson till Tyska ordens högmästare, att de preussiska städerna var välkomna att besöka hamnen i Visby, och på södra delen av ön de västra och östra hamnarna (däremot nämns inte den norra delen, som tydligen var stängd). Det talar om för oss att Erik av Pommern efter 1436 kan ha öppnat upp lanthamnar för främmande köpmän, men det nämner ingenting om ”farmannahandel”. Det finns alltså *inte något enda* dokument som omtalar sådan gotländsk bondehandel under den tid då den skulle ha utövats. Det enda som brukar återopas omtalar verkligen inte någon sådan handel, men däremot att bönder seglat ut för att försöka få tag på *nödvändiga* varor i en omgivning där de var mer eller mindre rättslösa. Definitivt inget vittnesmål om en ”farmannahandel” med transitering av varor från öst till väst, eller tvärtom.

Man bortser också från att Visby under 1200-, 1300- eller en bit in på 1400-talet inte någon enda gång på [hansedagar](#), i brev till andra städer eller på annat sätt framför klagomål på andra staders köpmän på den gotländska landsbygden, eller att de skulle ta emot gutniska bondeköpmän i sina

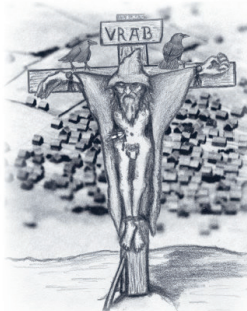
[Tillbaka till hemsidan](#)

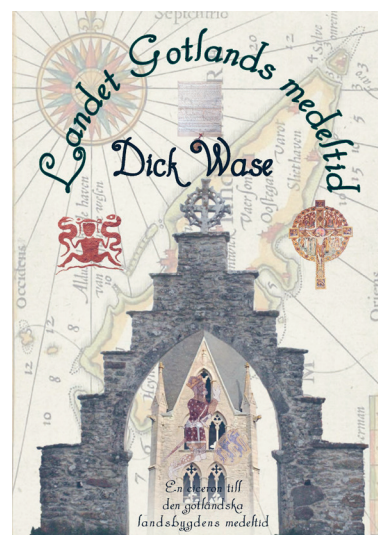
I skuggan av Triumfen.
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den sk ”Bogestenen”.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

De medeltida Visbykyrkorna.
Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagars.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

städer. Det första vittnesmålet om Visbys missnöje är 1399 när staden hos högmästaren för Tyska orden begärde att all handel med främmande köpmän skulle vara begränsad till Visby. Utan tvekan ville de bara att förhållandena skulle återgå till de "normala", d v s hur det varit innan Mecklenburgarna intagit ön 1394. Det är nämligen högst troligt att dessa släppte in de mecklenburgiska städerna Wismar och Rostock i lanthandeln (vilka på 1500- och 1600-talen är aktiva i denna), vilket bönderna säkerligen uppskattade, men inte visbyköpmännen. 1397 gjorde nämligen bönderna gemensam sak med hertig Erik, kung Albrekt av Mecklenburgs son, då denne intog tornen [Segeltornet](#) och [Smal Henrik](#) från visbyborna.

Säkerligen återställde högmästaren förhållandena till de "normala", för han hade inget intresse av att skada visbyborgarnas handel och definitivt inget skäl för att gynna de mecklenburgiska städerna. Så har också förhållandena i stort fortsatt fram till dess Erik av Pommern slog sig ner på [Visborg slott](#). Det finns dock anledning att tro att denne öppnade upp för skepp från andra städer att kunna lägga till i vissa lanthamnar på öns södra halva, men bara stanna där en begränsad tid. Däremot spårade det förmodligen ur då den katastrofale länsherren Jens Holgersson landstigit på ön 1487. Redan 1492 måste en kommission medla mellan länsherren och hans undersåtar och det framgår indirekt att utländska köpmän bedrivit handel i lanthamnarna runt hela ön, och t o m inne på öns landsbygd. Men det andas inte ett enda ord om gotländska bondeskeppare. I fördraget 1492 förbjöds främmande köpmän att handla på den gotländska landsbygden och de fick bara stanna i lanthamnarna så länge skeppet de anlant med låg där.

Jens Holgersson var dock alltigenom korrumberad och respekterade inte förordningen av 1492, utan lät de främmande köpmännen rida runt på ön, mot en betalning till länsherren personligen om en gulden. Tydligen hade den ny länsherren Laurits Schinkel styrt upp enligt 1492 års förordning för de vendiska städerna klagade hos Kristian II över att de inte längre kunde rida runt på ön och driva handel. Följden blev att de främmande köpmännen fick rätt att mot en avgift om en gulden bedriva handel på ön. Visbyborgarnas monopol var brutet, men 1526 klagade Rostock och Wismar över att de inte fick handla på den gotländska landsbygden, utan bara i vissa lanthamn. Det berodde på att kung Fredrik återupprättat avtalet av 1492. Konflikt med de vendiska städerna följde och bönderna sympatiserade med de senare. Till slut löstes frågan på [Gutestugan](#) i Visby så att 1492 års överenskommelse skulle gälla, men bönderna fick rätt att med fyra skepp – dock inte närmare Visby än fyra mil – undsätta bönderna med vad deras nödort krävde. Men, det sägs inte att skeppen skulle föras av bönder. Intressant nog så utgör också två tredjedelar av skepparna i gotländska lanthamnarna åren 1625-1650 av icke gotlandsbaserade sådana. Men, av de 31 skeppare som kan anses vara gotländska skeppare är det endast en, Olof Kattlund i Grötlingbo, som kan identifieras som "bondeskeppare". Det kan inte råda någon tvekan om, att de gotländska farmännen upphörde i och med 1100-talet!

Men, om det då inte förekom någon farmannahandel med transport av varor från Ryssland i ös-

8

Livet på Visborg slott, av Anders R Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I Västergarn skedde omlastningshandel från ön till Visby.

ter till Västerhavet – och i motsatt riktning, hur kunde bönderna då bli så rika, och hur bedrevs handeln?

Rikedomen förklaras helt enkelt av ovan redogjorda stora efterfrågan på gotländska produkter, i kombination med det låga skattetrycket. Handeln kan tänkas ha bedrivits på olika sätt. Dels handlade det om att bönderna förde sina varor till Visby (eller [Västergarn](#)) för försäljning till köpmän där, vilka sålde dem vidare på andra sidan havet, samtidigt som bönderna inhandlade produkter som de efterfrågade. Dels kan man tänka sig att den nära fränden på ön hade ett kompanjonskap med sin bror eller kusin i Visby i ett handelsbolag, där han gick in med kapital eller varor. Inflyttningen av yngre bröder till Visby bör ha varit omfattande vilket dels illustreras av de gotländska ortnamn som återfinns som familjenamn i Visby (namn från Fårö i norr till Öja i söder), dels möjligen av ett par runinskrifter från [Habblingbo](#) och [Stenkumla](#). Någon farmannahandel existerade inte från åtminstone 1100-talets slut. Förmodligen upphörde den senast i början av samma århundrade, så som övergivandet av hamnarna vittnar om.

Relationerna med staden

Hur fungerade då relationerna mellan Visby och Gotlands landsbygd? Längre vet vi ingenting säkert, utan kan bara spekulera utifrån de få förhållanden som vi har kunskap om och kanske allmän ”mänsklighet”. Vi kan med rimlig sannolikhet säga, att Visby omkring år 700 fått en särskild status, där sveakungen hade ett starkt inflytande. Samtidigt löd platsen under det gotländska [Gutnaltinet](#) och omfattades av de fördrag och överenskommelser som öns äldste gjort med furstar och andra. Området var, liksom [Paviken](#), [Fröjel](#), [Bandelunde](#) och [Boge](#), en del av den Gotländska kusten och omfattades av bestämmelsen att stranden var fri åtta famnar (drygt 14 meter). Ett trendbrott kan ha varit då sveakungen gav Visby [birkerätt](#), då ett betydligt större område blev fredat och främmande köpmän kunde etablera sig på platsen. Förmodligen gav det Visby ett betydande försteg mot de andra hamnarna. Men, det finns ingen anledning att tro att relationerna varit ansträngda. Öns högsta blot hölls i [Vi](#) och platsen var en integrerad del av det gotländska samhället.

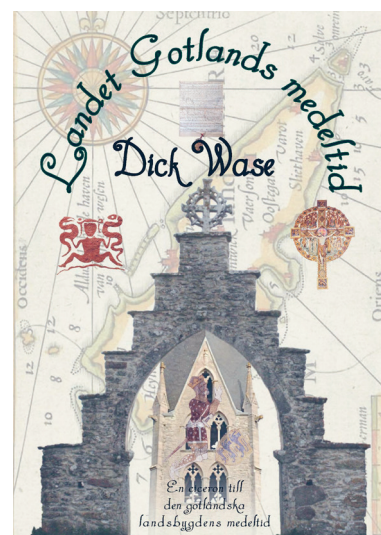
Det är knappast ens troligt att det uppstod ansträngda relationer då farmannahandeln dog ut under 1100-talet. Oftast hade bonden på ön en bror eller kusin i Visby med vilken han samarbetade till ömsesidig båtnad. Knappast ens uppdykandet av tyskarna i Visby ledde tidigast till någon förändring. Visbygotlänningarna torde, efter det krig som förevarit mellan dem och de tyska köpmännen ca 1158-1161, vilket bilades i [Artlenburg](#), varit reserverade mot de senare.

Förändringen skedde förmodligen i och med att allt fler gutniska köpmannafamiljer i Visby bitvis dels blev ingifta i tyska släkter, dels fick längre och längre bakåt, till sitt gutniska ursprung. Det råder ingen tvekan om att de fortfarande var ”gutar” i Visby, och satt i det gutniska [rådet](#), men lojaliteten skiftade, så skulle en kris uppstå var det inte självklart att visbygotlänningarna var villiga att foga sig under öns överhöghet över staden.

Med reservation för att källäget är dåligt så finns det emellertid inga tecken på att det var några större problem i relationerna mellan landet och staden före 1285. Handeln flöt i Visby och omlastningshamnen [Västergarn](#) och pengarna rullade in både till köpmän i staden och bönderna på ön. Något som inte minst möjliggjorde den stora kyrkobyggnationen på ön.

Stenhusen på ön

Det hävdas ofta att de medeltida stenhusen på öns landsbygd är vittnesbörd om den gotländska

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

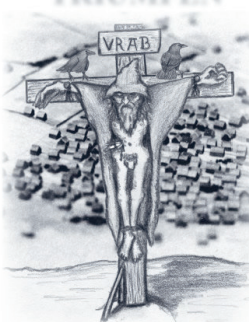
De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

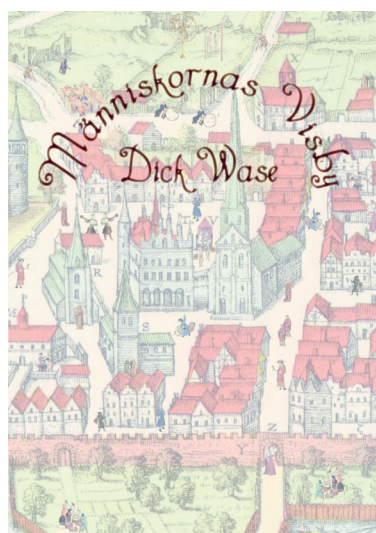
I skuggan av Triumfen. Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagar 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

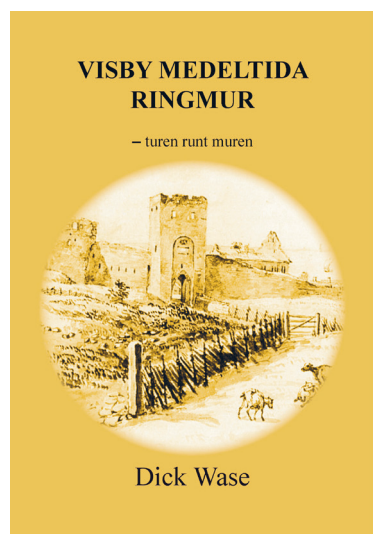
En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Salumansgården vid Unghanse i Öja.

farmannahandeln. Det är naturligtvis nonsens, för vad de vittnar om är handel och rikedom, men säger inget om vilken typ av handel. Felaktigt har man också utgått från att husen brukades av de gårdar på vilka de var uppförda. Utan tvekan var de dock brukade av flera intressenter, så som packhusen i Visby och andra städer. För att ta exemplet Lauks i Lokrume, så är det uppenbart att huset bestått av fyra från varandra separerade rum av vilka något eller några sannolikt innehades av andra intressenter än bonden på Lauks. Det är heller inte avgjort att det alltid var bönder som byggde stenhusen på ön. Efter 1288 förändrades handelsförhållandena och ”[salumän](#)”, oftast från Visby, slog sig ner ute på ön (se nedan). Vid t ex Unghanse i [Öja](#) socken får vi räkna med att det var en sådan saluman som uppförde stenet där, eftersom namnet ”Hans”, p g a sin tyska form, indikerar att gården uppkallats efter en ursprunglig visbybo.

Men, även om stenhusen på ön inte uppfördes tack vare någon farmannahandel så var det istället den lokala handeln med Visby som skapade de rikedomar som husen och kyrkorna på ön vittnar om.

Bygget av ringmuren i Visby

Det har av många påståtts att [Visby ringmur](#) byggdes av Visby ”mot bönderna. Ja, i det bedrövlighet dåliga TV-programmet ”Hermans historia” om brandskatningen 1361 jämförs muren med Berlinmuren. Emellertid har dessa moderna idéer inget med verkligheten att göra. Den första muren i Visby började byggas omkring 1192 och skar genom bebyggelsen för att [avskära](#) handelsgårdarna från hamnen. Ca 15 år senare var den färdigställd, då den anknyttande [Sjömuren](#) var uppförd.

Den mur som skulle komma att omgärda Visby började dock uppföras före mitten av 1200-talet. Bakgrunden var att staden nu började bli så rik och betydande att den kunde utgöra lockelse för någon furste att försöka inta och plundra. Men, då Visby var underställt [Gutnaltinet](#) kunde staden inte ensamt ta ett beslut att bygga ett så stort byggnadsverk. Man var tvungen att ha landets godkännande. Emellertid var Visby även böndernas viktigaste hamn, över vilken öns export försiggick, så tingen insåg nödvändigheten av att hamnen hade ett starkt skydd. Man godkände bygget. Några år före 1285 var den äldsta muren färdigställd.

10

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

[Tillbaka till hemsidan](#)

Fortfarande förfäktar många att orsaken till inbördeskriget 1288 var motsättningar mellan köpmännen i Visby och farmännen på ön. Det är nu ingenting annat än en modern myt, som på intet sätt finns underbyggd av några källor. Särskilt som inte ens farmännen existerade längre (se ovan). Historieskrivaren Hans Nielsson Strelow, vilken läst flera nu försvunna dokument som berättade om händelserna, uppger att orsaken till kriget var att Visby införde tullar och nya pålagor på bönderna. Som underställd Gutnaltninget hade staden inte befogenhet att införa tullar eller pålagor mot bönderna, så det var sannolikt ett sätt att markera att man ville ställa sig fria från bönderna.

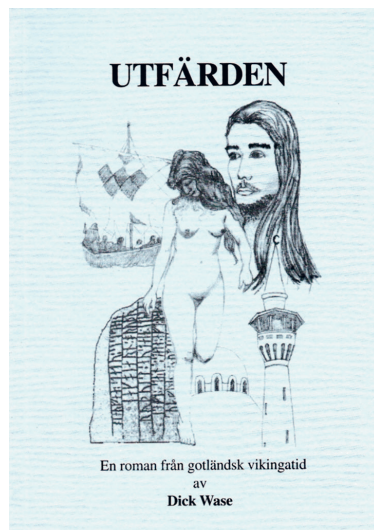
Men, varför ville man ställa sig fria från bönderna? Staden hade stor rörelsefrihet redan tidigare och uppenbarligen var det stadsborna som skötte öns förhandlingar om traktat och annat. 1191 var det guten Halbot som avslöt det s k "Jaroslavfördraget", som även gav tyskar rätt att handla och ha handelsgård i Novgorod. Det är inte rimligt att han varit en farman, eftersom han måste ha varit insatt i förhållandena mellan visbybor och tyskar. 1229 var sändebuden för det s k "Smolenskfördraget" tyskarna Tethard Flaming, Lodwig van Sost och gotlänningen Adam Regnersson. Den senare tillhörde en rådmannafamilj i Visby.

1259 avslöts ett fördrag med Novgorod som för Gotlands del undertecknades av tysken Sifert och gotlänningen Oesten. Den senare är sannolikt identisk med den gotländske köpman, Augustinus, vilken 1233 i London framtogs pålsverk, vilka han först 1250 fick betalning för. Han var då också ombud för den gotländske köpmannen Eswald, av norskt eller engelskt påbrå. Det är uppenbart att han kom från Visby. Detsamma gäller Jacob Kuringe, den gotlänning som 1269 jämte den visbytyske Ludolf Dobriciken avslöt fördrag med Novgorod. Även Kuringe tillhörde en rådmannafamilj, som fortfarande på 1400-talet bodde i Visby. Slutligen så sigillerade visbygotlänningarna 1280 med öns sigill då man var med och beslutade om handelsstädernas stapels förflyttning från Brügge till Ardenburg. Det är överhuvudtaget svårt att skönja något i det magra källmaterialet som skulle ha varit anledning för visbyborna att gå bryskt fram mot bönderna – utom en händelse.

På hösten 1285 befann sig den svenske kungen, Magnus Ladulås, på Öland inför de förhandlingar som skulle inledas i Kalmar 29 september mellan de vendiska och baltiska städerna, plus Hamburg, å ena sidan och den norske kungen Erik Magnussons å den andra. Det var meningen att den svenske kungen skulle fälla skiljedom mellan de stridande. I samband med det kallade Magnus på gotländska sändebud för att diskutera en skattehöjning för ön. Tillfället var väl valt, för då kunde han spela ut ett eventuellt utfall i negativ riktning för de tyska städerna mot en gotländsk vägran att acceptera en skattehöjning. Och åtminstone tyskarna i Visby var uppbounda till de blivande "hansestäderna" och måste ta hänsyn till det.

Skiljedomen utföll 31 oktober till stor fördel för de nordtyska städerna. Men redan 7 oktober hade sändebuden från Gotland godkänt skattehöjningen – och tydliga tecken finns på att bönderna inte var villiga att godkänna den, vilket man inte heller var skyldiga att göra. Ett urgammalt avtal gällde och i det fanns inget i detsamma som sa att gutarna var skyldiga att förändra det. I sammanhanget är det värt att notera att gutarna 1313, då kung Birger ville höja skatten, uppvisade samma motstånd (se nedan).

Tillbaka till hemsidan

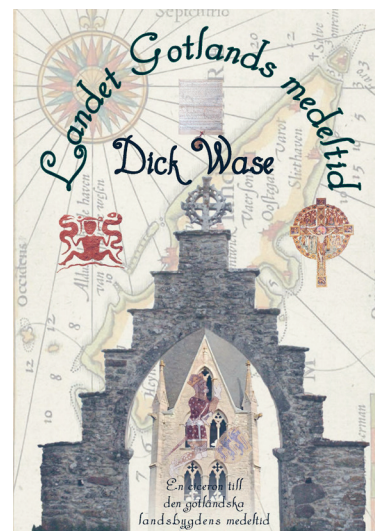
I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den s k "Bogestenen".

Gutarnas sigill som visbyborna sigillerade med 1280.

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

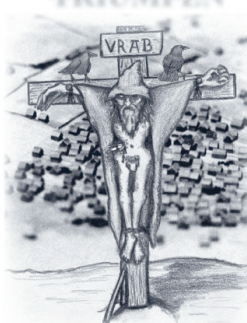
En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

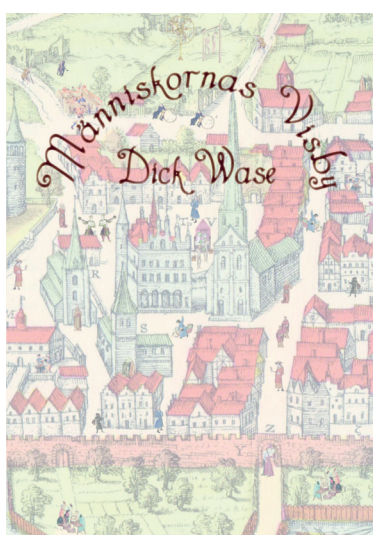
Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

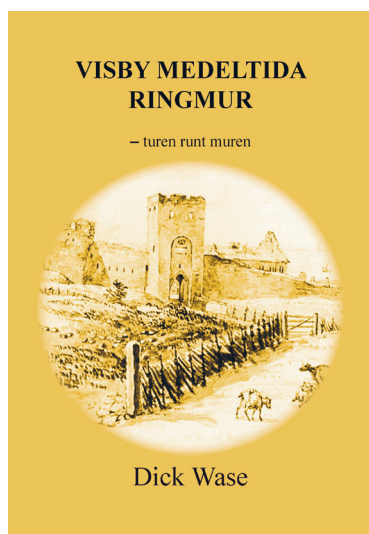
En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

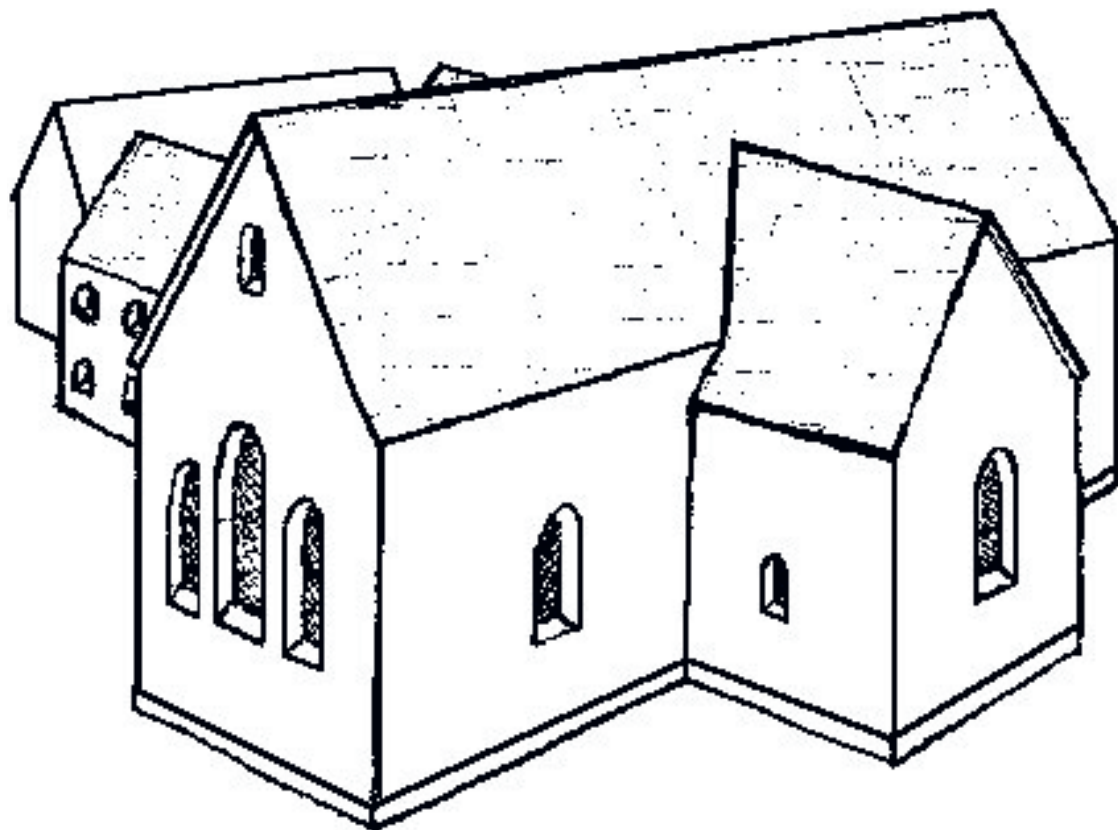
Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagars.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Här i Solberga kloster möttes staden och landet för att under de prästerligas ledning försöka lösa konflikten. Rekonstruktion av Dick Wase.

Vi kan säkert utgå från, att sändebuden från Visby kört över böndernas sändebud (om nu ens ett sådant var med. Stadsborna hade ju utan problem representerat ön i minst 100 år). Att det väckte ilska hos domarna ute på ön framgår av ett dokument från året därpå, då ”de äldste på landet Gotland med hela samhället, nämligen både de gotländska och de tyska borgarna i Visby”, via det tyska [rådet](#), skickade ett klagomål till Riga över att två skepp från denna stad inte avgivit deklaration över sin last när de angjort utanför staden. Det var ett ärende som knappast hade stor betydelse och att gotländska landsbygden denna enda gång uppträder i mellan städerna interna frågor pekar starkt mot att ön hade tillsatt en ”kontrollkarl”, som skulle hålla ”tummen i ögat” på stadsborna – så att de inte skulle tro att de kunde agera mot öns uttryckliga vilja. Och som om inte det räckte så fordrade ”kontrollkarlen” att bli omnämnd först, som den mest betydelsefulla personen i staden.

Naturligtvis kunde inte visbyborna acceptera detta intrång i sina friheter och vi vet genom dendrodateringar att man omedelbart satte igång med tornbyggen över de viktigaste infartsportarna. Först ut var [Söderport](#), sedan följde i rasande fart [Österport](#) och sist [Norderport](#). När portarna var färdiga, senast tidigt 1288, hade staden kontroll över infartsvägarna och då var det dags att provocera fram brytningen med ön och [Gutnaltinet](#). Staden deklarerade, både gotlänningar och tyskar, att nu skulle bönderna betala tull och andra pålagor för in- och utförsel av varor till Visby.

Naturligtvis kunde bönderna inte acceptera detta utan tog till vapen för att kväsa de sturska

Livet på Visborg slott, av Anders R Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

stadsborna. Det gick nu inte så bra som man tänkt sig, även om öborna bröt in över muren och härjade staden då den var ”öppen” (oförsvarad). Men i ett slag vid Högbro i Halla segrade staden och 17 april hölls en segerprocession då den heliga jungfruns bild fördes i procession genom staden, och dagen blev senare helgdag under namnet ”Bildens bärande”.

Ett stando inträffade och de kyrkliga, med visbyprosten Mickel Ludfridsson i spetsen, försökte medla i [Solberga kloster](#). Försöken misslyckades och de stukade bönderna sökte bistånd hos de feodaltherrar som året innan i Balticum varit i konflikt med handelsstäderna, samtidigt som Visby fick de senares stöd. I detta läge såg kung Magnus av Sverige sin möjlighet att ingripa och stärka sitt grepp över ön. Som formell länsherre tvingade han både staden och landet till underkastelse. Den förra fick hårda villkor i sitt underkastelsebrev. De fick böta 2000 mark silver gutniskt och 500 mark i gängse mynt (penningar) för att de utan kungs tillstånd uppfört stadsmuren. De utfäste sig också att böta 10.000 mark silver om de framöver förbröt sig mot kungen och tillerkände honom rätt att hos påven begära bannlysning av staden.

Bönderna fick också underteckna ett underkastelsebrev, men behövde endast böta 2000 mark penningar och 100 mark silver. Men det tyngsta för dem var att de, för den skada de åsamkat visbyborna vid sitt överfall på staden, ålades att bygga/betala tjugo torn i stadens mur, ett för varje ting. Något som förmodligen sved mycket mer än böterna till kungen. Även de fick förpliktiga sig till att böta 10.000 mark silver om de framöver förbröt sig mot kungen och tillerkände honom förmodligen även rätt att hos påven begära bannlysning av landsbygden.

Det kan inte råda någon tvekan om att visbyborna var de som stod som segrare i detta. Nu var deras band med ön avklippta, de rådde sig själva som en närmast fri handelsstad, samtidigt som bönderna förödmjukats med att tvingas bygga/betala torn i fiendernas stadsmur.

Följderna av inbördeskriget

Vad blev då följderna av inbördeskriget? Ja, att det blev följder kan vi vara övertygade om, men vilka är p g a bristen på källor oklart. Här är vi hänvisade till spekulationer och indikationer.

Självklart har bönderna knutit nävarna i eventuella byxfickor, men vad hade de då att sätta emot. Ja, en sak var förmodligen [Gutagård](#) i Novgorod, vilken gård sedan gutarnas övertagande av densamma tillhört bönderna, i form av ”den gotländska kustens”. Det är högst troligt att domarna stängde gården och vägrade visbyborna tillträde till densamma. Förmodligen var det just det som möjliggjorde att Lübeck 1291 kunde utmana Visby om ledarskapet vid den tyska handelsgården, [S:t Petershof](#). Men, staden och landet var beroende av varandra och måste på något sätt försöka att komma över såren efter kriget och gå vidare.

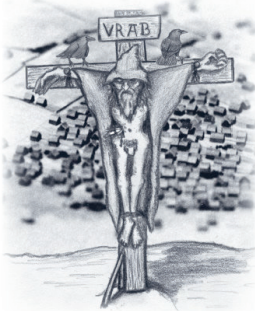
En förändring i handeln som vi förmodligen kan se är att [Västergarns](#) betydelse minskar. Där- emot kan det ha blivit lukrativt för lokalhandelsinriktade visbyköpmän att nu etablera sig ute på den gotländska landsbygden. Om det var de som förde varor till och från Visby gällde ju inte tullarna och pålagorna. I det här ska vi förmodligen se de gotländska Sallmunds-gårdarna. Visbybor etablerade sig som lokala ”salumän” ute på ön, som t ex Jurien Hekle och Werner Herramoder i [Gothem](#). Ja, t o m tyskar kunde slå sig ned där, som Hartwik van Engeren, som torde ha namngivit gården Hartviks i [Ganthem](#). Men, även gotländska bönder kunde ta burskap i Visby, som t ex Botward Isome i [Väte](#), vilken t o m tycks ha uppnått rådmannavärdighet och vars ättlingar återfanns i staden ännu omkring 1470. Ett annat exempel på salumännens verksamhet på ön är förmodligen orgeln i [Sundre](#) kyrka, från år 1370. På densamma finns finansierarnas vapensköldar, varav några kan identifieras med visbyfamiljers.

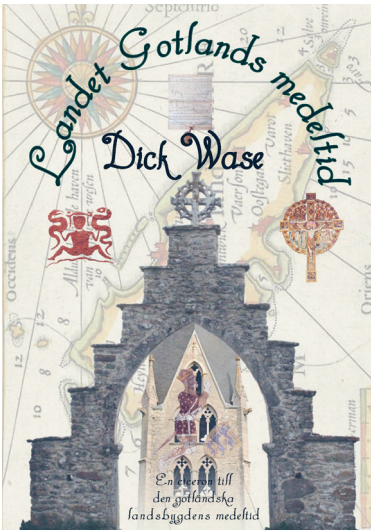
I skuggan av Triumfen.
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagar 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

En julföreelse med Covid-19

Asiaten 1957
Över 5000 sjuka
Sjuktillstånd i skolorna
Anders R. Johansson, sid 10-13

RÅDET I VISBY
Fram till c:a 1500
Dick Wase sid 15-18

Spöken och spökan
Anders R. Johansson, sid 10-13

Ytterligare anteckningar av en nazistisk antisemit i Ekeby 1932-36
Undertryckt och oöversatt
i ett brev till Dick Wase
sid 4-11

När- och varför- byggdes Vårfru-kyrkan i Visby?
Dick Wase sid 42-48

Industrihamnen på Åhr 1932-1947
Dåtida intervju, unika fotos
sid 22-26

- Markdelning på Torsburg 1638-39 sid 27
- Brandskotsvärderingar i Gammelgarn 1872 sid 29
- Biskop Karls martyrdöd 1220 och Gutalagens tillkomst sid 40
- Summa Fiskefångst 1949 + Folkminne med fisk sid 47

Främlingar och flyktingar
Dick Wase sid 49-51

Främlingar och flyktingar
Dick Wase sid 49-51

Främlingar och flyktingar
Dick Wase sid 49-51

Främlingar och flyktingar
Dick Wase sid 49-51

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

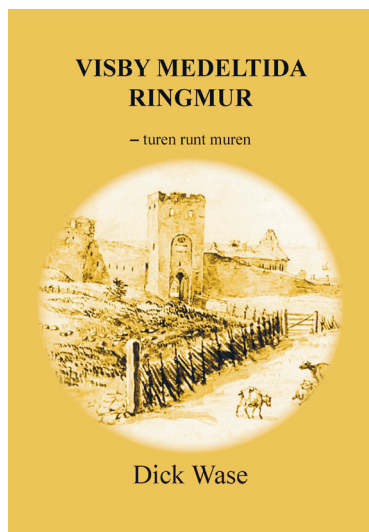
De medeltida Visbykyrkorna.
Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Förmodligen var bitterheten bland landsbygdsbefolkningen gnagande efter kriget, både mot borgarna i Visby och kung Magnus. För även om de förstnämnda fick böta mer än bönderna tvingades ju landsbygden att förstärka "fiendens" mur. Men sedan flera hundra år bakåt var stad och land beroende av varandra och handeln måste fortsätta att flyta – vilket den också gjorde.

Tjugofem år senare dök eventuellt en ny konflikt upp mellan staden och landet. Året var 1313 och kung Birger av Sverige landsteg med krigsfolk för att tvinga gutarna till en skattehöjning. Det är dock oklart vad som verkligen hände. Den i tid närmaste källan (Erikskrönikan ca 1320), likväl som en inhemsk gotländsk som nedskrevs mindre än hundra år efter händelsen, anger att Birger fick återvända med stor smälek. En något senare källa anger att kungen straffat gotlänningarna, ytterligare två att det förevarit strider och ytterligare två lite senare att han fördrivits från ön. Enligt den folkliga traditionen på 1600-talet skulle ett slag ha stått på Röcklinge backe i [Lärbro](#) och gutarnas här skulle ha bestått av uppbådet från Norder [tredings](#) bägge [settingar](#). Vad vi kan konstatera är att ingen källa existerar som anger att Birger segrat i striden, en annan endast att han "straffat" gutarna och de övriga talar om strider eller kungens nederlag.

Det är uppenbart att gutarna även 1313 var ovilliga till en skattehöjning, men ändå vet vi att denna genomfördes, särskilt som skatten sju år senare återställdes till 1285 års nivå. Hur går det att förena med så många källor som talar om ett nederlag för kung Birger? Svaret ligger förmodligen i att Visby gått in och medlat. Vi känner inte till att Visby betalade någon annan skatt än ledungslame (d v s ca 10 mark silver av öns totalt ca 120 mark), så det är möjligt att staden tog på sig en större del av skattehöjningen och därmed fick bönderna att acceptera en smärre ökning för landet. Åtminstone blev Visby belönat av kung Birger i samma veva, då staden för sig och alla andra köpmän fick bekräftelse på fri sjöfart på floden Neva till [Novgorod](#) och andra delar av Ryssland. Kan det ha berott på att Visby lyckats rädda ansiktet på den besegrade kungen?

Visbys roll

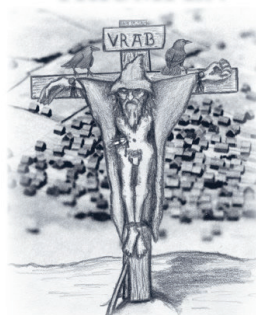
Det förefaller tämligen uppenbart att kung Birger faktiskt lidit ett militärt nederlag mot gutarna under hans tåg mot ön, på försommaren 1313 innan skatten skulle utbetalas. Kanske, som historieskrivaren Strelow berättar 1633, mot Norder treding under settingsdomarna Angelboen i [Lärbro](#) och Dusser i [Bro](#). Vilken typ av skatt som kungen tänkt sig vet vi inte, men kanske en tillfällig hög gärd av det slag som han kunde ta ut i de svenska landskapen (för att klara en stor skuld till kung Erik Menved av Danmark, som Birger skulle betala samma höst) hägrade för honom? Men, det kan vi bara spekulera i.

I det här läget kan Visby ha sett sin chans till att stärka sina positioner i den pågående rivalitet

14

[Tillbaka till hemsidan](#)

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

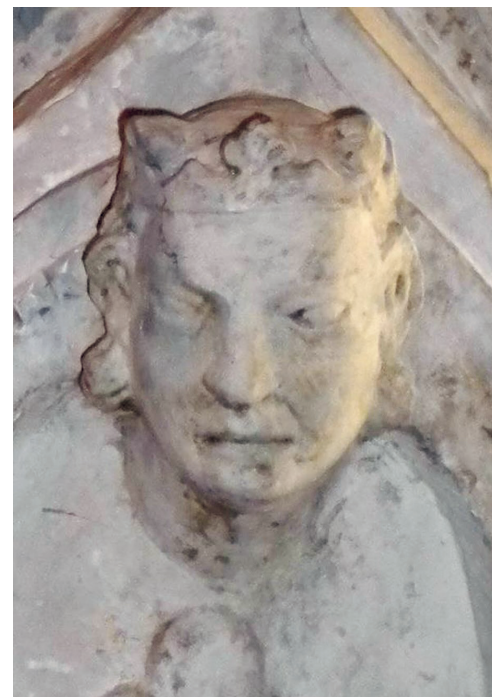

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

Nicolaikyrkan i Örebro, där denna bild anses avbilda kung Birger.

TURSAGRIND

och sju andra övernaturliga historier

Dick Wase

som man hade med Lübeck om ledarpositionen i Novgorod. Travestaden hade gjort ett misslyckat försök att genom hertig Erik öppna sjöfarten på floden Neva. Men, eftersom det var Birger som kontrollerade Nöteborg och infarten till samma flod så var det försöket dödfött. Om nu Visby gick in, räddade kungens ansikte och gav honom en ur stadens och böndernas synvinkel rimlig skattehöjning så kunde man kanske förvänta sig att Birger gav sitt tillstånd till fri sjöfart på Neva för Visbybor och andra köpmän.

Tydligtvis lyckades man med detta, för 24 juni 1313, vid tiden för den årliga gotländska skattens överlämnande till kungen, beviljade denne det visbyborna eftersträfvade. Men, sannolikt fick staden betala. Att man fick med sig bönderna kan delvis ha sin orsak i att även dessa 1288 undertecknat ett underkastelsebrev med hot om stora böter om man förnärmade sveakungen. Deras kompromissvilja var dock rimligen ganska låg, eftersom de strax innan besegrat kungen och hans här. Därför är det rimligt att Visby åtog sig att betala den absoluta merparten av skattehöjningen.

Som nämnts betalade Gotland i fast skatt och ledungslame ungefär 120 mark silver årligen, varav landet stod för ca 110 av dessa, Visby 10. Nu höjdes skatten till totalt 200 mark och nyligen har föreslagits att Visby förmådde ön att öka skatten med 10 mark, till 120. Det skulle ha inneburit att varje setting på ön erlade 20 mark silver. De återstående 80 markerna föreslås då ha delats på staden Visbys fyra församlingar/rotar, vilket skulle innebära att var och en av dessa betalade lika mycket som varje setting gjorde.

Oavsett hur det var med fördelningen av den nya skatten så måste vi konstatera att Birger trots sitt nederlag mot gutarna, förmodligen tack vare Visbys agerande, ändå fick till en skattehöjning från ca 120 mark silver årligen till 200. Men, det var förmodligen en bra bit från vad kungen från början tänkt sig och det kostade honom att rädda ansiktet att ge visbybor och andra köpmän fri sjöfart på floden Neva – utom med [förbjudna varor](#).

När det gäller återställandet av skatten till 1285 års överenskommelses nivå så är endast brevet till gotländska landsbygden bevarat. Men, de som verkligen gynnats av återställandet var sannolikt visbyborna, vilka förmodligen blev av med hela sin skattebörda utom ledungslamen.

Nedgången initieras

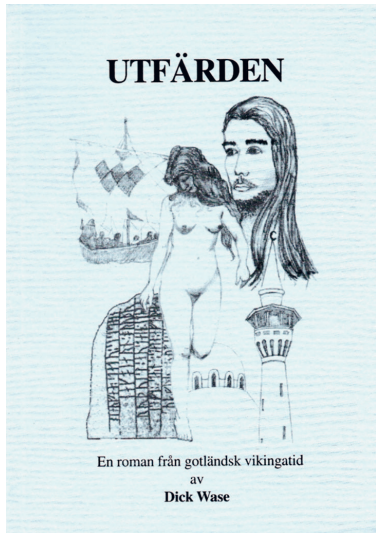
Förmodligen gav gutarnas seger mot kung Birger ön respit innan den verkliga nedgången skulle sätta in. Trots skattehöjningen var det fortfarande en väldigt låg skatt som Gotland betalade jämfört med andra nordiska landskap och det var framförallt det låga skattetrycket som skapade de stora vinsterna på ön, så kyrkor kunde byggas i ett antal som ingen region i hela Europa kunde mäta sig med.

Men, kurvan hade redan börjat att vända. På 1200-talet hade gårdsantalet ökat och de gotländska produkterna efterfrågats runt hela östersjöområdet, och även ut på Västerhavet. Nu hade emellertid de tyska, under 1200-talet anlagda städerna runt Östersjön egna uppland som försåg dem med spannmål, kött, virke och annat så t o m export därifrån förekom. Priserna för de gotländska produkterna måste ha pressats ner och frågan är om inte övergivandet av vissa gårdar har börjat redan före [Digerdöden](#) 1350.

Digerdöden och dess effekter

Pesten slog förmodligen till mot Gotland någon tid före midsommar 1350. Det första daterade

[Tillbaka till hemsidan](#)

I skuggan av Triumfen.

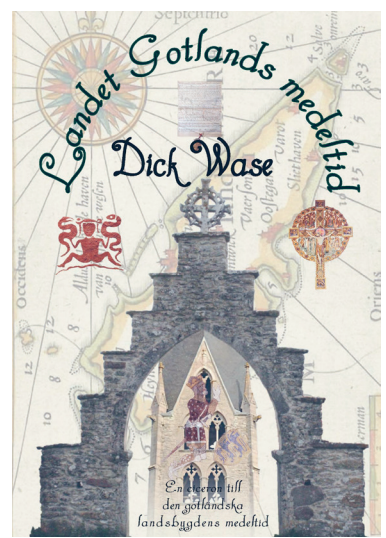
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den s k "Bogestenen".

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

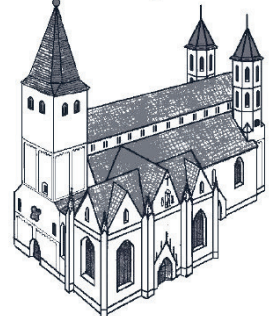
Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

En jämförelse med Covid-19

Asiaten 1957

Över 5000 sjuka

Särskilt många i Visby

Anders R. Johansson, sid 12-21

Ytterligare anteckningar av en nazistisk antisemit i Ekeby 1932-36

Undertryckt och kommenterat i ett historiskt tidnings

Anders R. Johansson, sid 42-43

RÅDET I VISBY

Från 1500 till 1585

Dick Wase, sid 12-41

Industrihamnen på Åhr 1932-1947

Dåtidens interiör, utrika foto

Dick Wase, sid 22-26

När- och varför - byggdes Vårfru-kyrkan i Visby?

Dick Wase, sid 42-43

Flyttningar och Jordbruk Mangsareve vintern- som- maren 1921

Sid 22-26

Wräkning på Halfreda 1937

Sid 11

Fotboll 1933 - 2011

Segrare och förlorare mål- resp poängsett

Sid 11

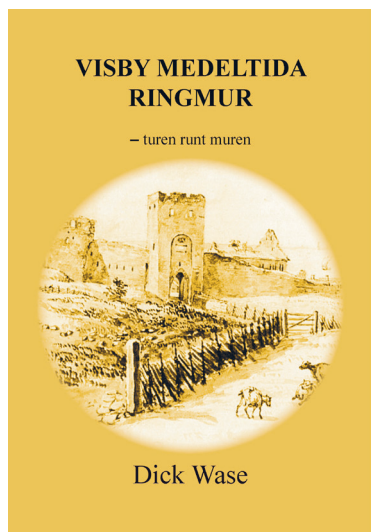
Dödsdansen av Michael Wolgemut 1493.

dödsfallet vi känner till är 18 juli detta år, då broder Godeke i [franciskanerkonventet](#) avled. Men, redan 1 juli hade Visby på bålet bränt Tidrik, vilken anklagades för att ha fört pesten till Gotland och som köpt gift av juden Aron för att lägga i brunnarna och förgöra kristenheten.

Det förefaller som att pesten slog hårdare i Visby än på landsbygden, vilket i så fall knappast är märkligt med den trängre miljön. I staden har vi 28 säkra daterade eller på gravstenar kända fall, medan det på landsbygden endast är tre. Nu döljer sig förmodligen en del döda på landsbygden i odaterade runinskrifter på gravstenar, för beräknat på den ungefärliga peterspenningen från Gotland så har ca en tredjedel av öns betalningskraft försvunnit i och med Digerdöden. Men, beräknat på den totala befolkningen så sjunker denna med 75 % från omkring 1300 till 1570-talet. Enligt en troligen omvänd uppgift från historieskrivaren Stelow på 1600-talet ska en tredjedel av befolkningen i staden ha dött, vilket i kombination med Peterspenningen antyder att ungefär lika många dog ute på den gotländska landsbygden. Men, detta är osäkert, det enda som är klart är att väldigt många dog.

Vad pesten omedelbart innebar var dels brist på arbetskraft, både i stad och land, dels en produktionsminskning p g a denna brist. Från Norden är inga bondeuppror i pestens spår kända, och särskilt inte på Gotland. Det är inte otänkbart, att följderna av nedgången i befolkningsantal

16

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Livet på Visborg slott, av Anders R. Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

blev mindre kännbara på ön p g a den nedgång i efterfrågan på gotländska produkter som redan satt in. Men, det är inget vi kan veta, bara spekulera i. Emellertid fanns förmodligen en hel del ”reservkapital” kvar på gårdarna på ön, som en följd av de goda tiderna på 1200-talet och den relativt goda konjunkturen under 1300-talets första hälft. Att kyrkbyggena avstannade – och bara fullföljdes där det absolut var nödvändigt för att inte gapande hål skulle kvarstå – berodde förmodligen på att man blev mer försiktiga efter den hårt slående pesten.

Katastrofen

Vad som definitivt torde ha satt stopp för vidare kyrkbyggnationen på ön var kung [Valdemars](#) tåg mot ön 1361. Kanske har Gun Westholm rätt i sin spöklika beskrivning av ett eventuellt scenario, med mecklenburgarna som de verkliga initiativtagarna bakom den danske kungens krigståg till ön. Åtminstone visar samma mecklenburgare länge upp en attityd av att anse sig som rättmätiga innehavare av ön efter denna tidpunkt, vilket kanske delvis hänger ihop med att man sätter sig i besittning av densamma under Vitalianerna. Men, tyvärr har vi ingen Hartwik, eller någon annan från den tiden, som kan ge oss säkert besked, så det är bara spekulationer.

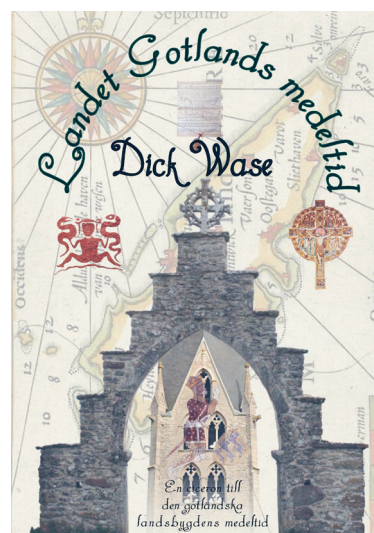
Emellertid varnade kung Magnus åtminstone [Visbyrådet](#) i ett brev av 1 maj 1361 om att ”*några av våra fiender sammansvurit sig till vår och rikets skada och fördärv och planerar att i hemlighet angripa ert område med vapenmakt och en stark här.*” Han uppmanade staden att hålla noggrann vakt. Sannolikt hade bönderna på ön fått ett motsvarande brev, även om det inte är bevarat.

Förmodligen kände sig Visby inte särskilt oroad. 19 maj samma år samlades representanter från Lübeck, Wismar, Stralsund, Stettin och Rostock i den senare staden för att fördela utbetalningen av de 4000 mark lübskt (ca 900 mark silver ≈ 190 kg) som skulle utges till Valdemar för stadernas rätt att handla med sill i Skåne. Skulle verkligen danakungen riskera de pengarna, och en konflikt med hansan, för en expedition till Gotland? Olika meningar bör ha gjort sig hörda i [rådet](#), men i våra spekulationer så är det ett rimligt scenario, att man såg hotet som litet. Trots allt hade staden ju hanseförbundet i ryggen.

Helt annorlunda bör situationen varit för den gotländska landsbygden. Händelseförloppet hade visat att kung Magnus Eriksson av Sverige, försvagad som han var av de långa inbördes striderna med sin son Erik, inte hade kapacitet att undsätta ön. Det bästa man i det läget kunde göra bör ha varit att komma överens med Visby om ett gemensamt agerande. Visserligen hade det förkommit motsättningar med staden, och inbördeskriget 1288 var naturligtvis inte helt glömt, men drygt 70 år av samexisterande därefter – som också varit gynnsamma för bönderna, samtidigt som man 1313 förmodligen kommit fram till en god gemensam lösning på krisen med kung Birger, där staden tagit på sig den största bördan – borgar ändå för att ett visst ömsesidigt förtroende kan ha funnits.

Något så när trygga i övertygelsen om att Valdemar inte skulle landstiga på ön kan det ha varit okomplicerat för visbyborna att göra överenskommelse med bönderna om ett gemensamt agerande. Här är vi naturligtvis återigen bara hänvisade till spekulationer, men just det faktum att den samlade bondehären (eller det som återstod av den) 27 juli ställde upp med [ringmuren](#) i ryggen stämmer till eftertanke. Vid [Ajmunds bro](#) (och ytterligare ett slag enligt Själlandskrönikan och Libellus de Magno Eriki Rege, vilket kanske avser ytterligare ett slag vid Ajmunds bro) hade bondehären ställt upp med ryggen fri och med skydd av den omgivande naturen. Det gjorde förmodligen att en hel del av de gotländska styrkorna hade möjligheter att retirera och ansluta sig till de gutar som samlats utanför Visbys murar. Men, varför skulle gutahären ställa upp med

17

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

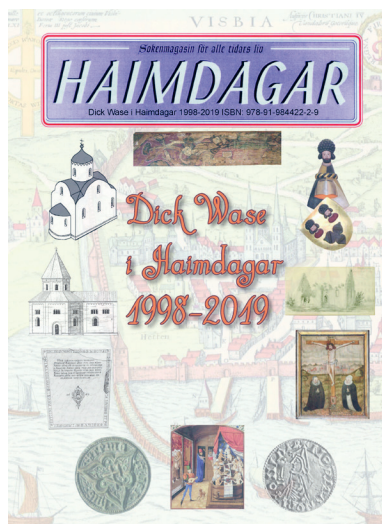
DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

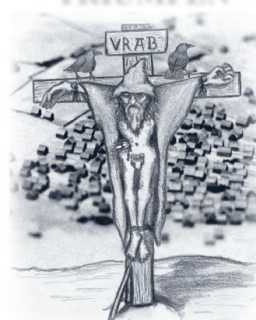
De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

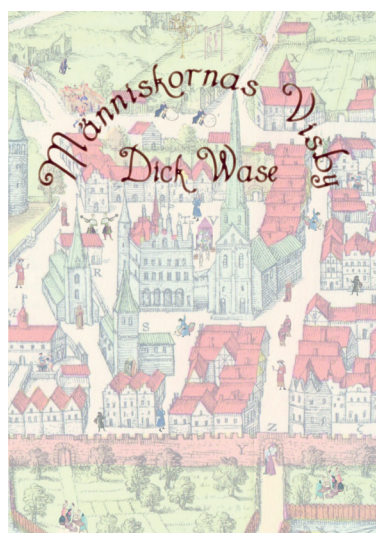
I skuggan av Triumfen. Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagar 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Ajmunds bro idag. Foto Wikipedia.

stadens murar i ryggen, vilket rimligtvis omöjliggjorde reträtt, och dessutom på det öppna [byrummet](#) där de danska armborstskyttarna och kavalleriet hade öppen väg?

Mot bakgrund av det anförda är det rimligt att tänka sig att den eventuella överenskommelsen mellan landet och staden innehållit även ett åtagande i striden från den senares del. Det kan ha varit aktivt deltagande av stridande män, bågskyttars understöd från muren och reträttspunkt innanför stadens murar. Men om, och i så fall vad, man kom överens om är väl närmast för romanförfattare att spekulera i. Det är dock rimligt att Valdemars landstigning 22 juli tagit visbyrådet med total överraskning. Söderifrån kom en ryttare och utbasunerade att danakungen landstigit.

– Men, så skulle det ju inte bli, utropade kanske någon rådsherre. Och så var det ju. Valdemar skulle inte landstiga och det var just därför staden kunnat göra överenskommelse med bönderna. Men nu hade ju allting vänts uppochner. Han hade landstigit – och vad betydde det för Visby?

Det enda vi kan göra är att spekulera, men en slående omständighet är att både den inte särskilt långt efter Valdemarståget skrivna tyska Detmarskrönikan och den av 1600-tals historieskrivaren Strelow refererade sången, ur den möjligen medeltida gotländska ["Kämpaboken"](#), talar om att "svinen åt ur silvertråg" på den gotländska landsbygden. Det kan indikera att den i sägnerna omtalade förrädaren [Nils Guldsmid](#) varit sändebud från rådet i Visby till danakungen redan omedelbart efter att nyheterna om dennes landstigning 22 juli anlänt. Passiviteten från Visbys sida under slaget, fem dagar efter samma landstigning, kan ha berott på en preliminär överenskommelse som Claus Goltsmit (som hans namn har ljudit i Visby) slutit med Valdemar. I den bör då ha ingått just passivitet från stadens sida, i strid mot eventuella överenskommelser man tidigare gjort med landsbygdens representanter. Visby har naturligtvis fått förbinda sig att betala segraren en tribut, men har försäkrat sig om att inga inskränkningar skulle göras i stadens rättigheter och dessutom kan sägnen om [Unghanse](#) indikera att gårdar ägda av stadsbor ute på ön skulle undantas från plundring. Men, det är bara spekulation.

Säkerligen har [rådet](#) i Visby oroligt åsett händelseutvecklingen vid [Ajmunds bro](#). Om gutarna där lyckades hejda danakungen var vägen öppen för att hålla eventuella avtal med landsbyg-

18

[Tillbaka till hemsidan](#)

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*. info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

Korsbetningen. Foto Dick Wase.

den, om Valdemar bröt igenom gällde det att hålla fast vid ett preliminärt avtal med Valdemar. I slutänden vet vi, att bönderna själva fick ta striden på södra byrummet 27 juli och att 1800 av dem stupade eller dödades brutalt efter nederlaget. Fullbordandet av ett eventuellt tidigare provisoriskt avtal mellan staden och danakungen tog bara något dygn och 29 juli bekräftade den senare Visbys alla privilegier.

Husen stuckna i brand

Förutsatt att den ovan beskrivna händelseutvecklingen något så när speglar vad som verkligen hände så måste bitterheten hos landsbygdsbefolkningen mot Visbys agerande ha varit glödande. Men, naturligtvis kunde visbyborna peka på, att deras deltagande förmodligen inte hade lett till någon skillnad i utgången – och det finns dessutom även en möjlighet att staden kanske inte ansåg att bönderna levtt upp till vissa försvarsåtaganden, men därom kan vi intet veta. Resultatet blev dock att segraren for fram över ön med ”segrarens rätt”. D v s att plundra, våldta och vid behov även döda. I [Fide](#) kyrka sattes en tid efter 1361 upp en inskrift som löd:

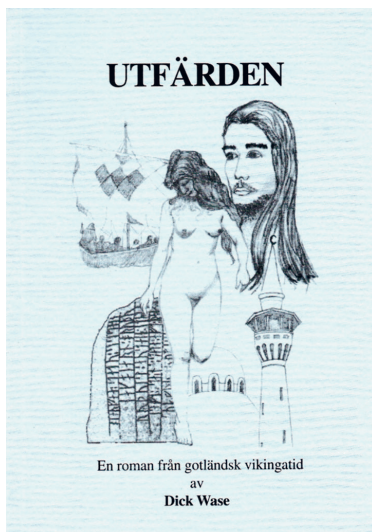
”Husen stuckna i brand, ett lidande folk nedhugget; se, en hunds like går härjande fram med svärd, Gotland erövrar av danskar.”

I skriften finns året 1361 invävt två gånger, men även året 1163. Det senare syftar på (det då missuppfattade) året för gutarnas stora seger i konflikten med de tyska köpmännen, vilken ledde fram till [Artlenburgfördraget](#). Det gällde att i nederlagets stund även erinra om en stor seger.

Slakten på södra [byrummet](#), som omvittnas av minneskorset på [Korsbetningen](#), och plundringen av ön ledde primärt dels till att det ”reservkapital” som samlats under de goda tiderna till största del bortrövades, dels till att arbetskraftsbristen efter Digerdöden än mer accelererade. På de gotländska fälten skulle hö tas in, boskap och andra djur tas om hand och lite senare skörden säkras, men vilka skulle göra det? Utan tvekan måste det ha varit kärt för dem som överlevt. Äldre gubbar, unga pojkar, skändade flickor och kvinnor, och andra, måste bidra till att klara uppgiften. Det gällde överlevnad för ön, men också för staden dit nödvändiga livsmedel och produkter måste in.

Om inte tidigare så är alltså Valdemarståget den definitiva slutpunkten för kyrkobygget på Gotland. Kanske hade ön i längden kunnat återhämta sig under det låga skattetrycket, men det hann knappt gå en generation till dess att ön drabbades av nya olyckor och dessutom snart tvingades in i en under kronan utvecklingshämmande underkastelse. Ändå är det förvånande, hur

Tillbaka till hemsidan

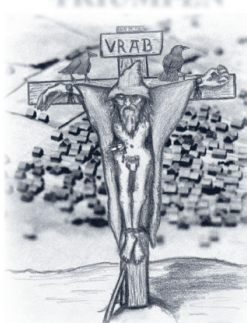

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Utfärden. Roman från gotländsk vikingatid utifrån den sk ”Bogestenen”.

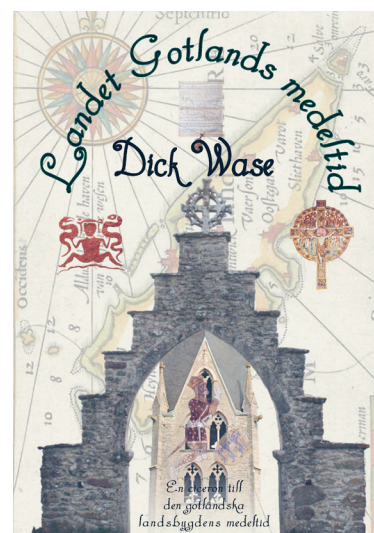
I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

Första delen av inskriften i *Fide*.

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

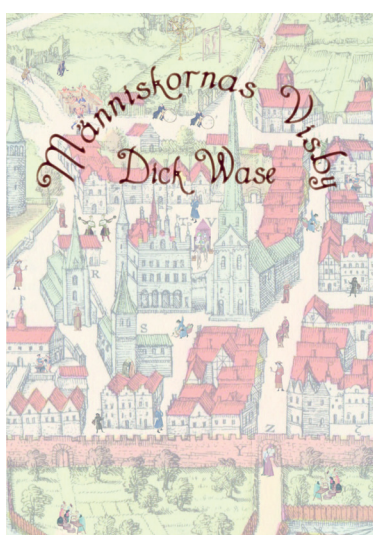
DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna. Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagars.se

Visby medeltida ringmur — turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

mycket av inhemska produkter som bara sju år efter kung Valdemars förödande aktion mot ön går på utförsel till Lübeck från Visby. Men, man kan undra hur mycket vinsterna av denna alltså jämt fortlöpande utförsel som kom landsbygden till del? Det finns en möjlighet att stadens köpmän utnyttjat öns utsatta situation och drivit upp priser för importprodukter, samtidigt som de pressat ner ersättningen för böndernas produkter. Hur det nu än var med detta så bör staden, som skonades från ”den danske hundens” härjningar, ha suttit i stark position gentemot bönderna.

Svensk eller dansk ö?

Efter att kung Valdemar avseglat från ön var öns statsrättsliga ställning minst sagt osäker. Direkt efter att Visby öppnat sina portar för Visby och betalat sin skatt fick de sina gamla privilegier bekräftade, men ön erhöill inget liknande. Däremot får vi väl anta att förhållandena fortlöpte som tidigare – med den skillnaden att landet, till skillnad mot staden, beskattades med våld och plundring. Märkligt nog började inte Valdemar att kalla sig för kung över Gotland förrän ett år efter invasionen. Det antyder att inte ens danakonungen själv visste hur det skulle bli. Kanske ön skulle bli ett förhandlingsobjekt i den kommande konflikten med hanseater och svenskar. Men, de senare visade sig oförmögna att åstadkomma någonting, vilket kan ha stärkt Valdemar i övertygelsen om att ön kunde bli en bestående erövring.

Ön, eller åtminstone Visby, och herrarna hade dock inte avgjort hur situationen skulle bli. 1363 svor staden den nyvalde svenske kungen Albrekt av Mecklenburg trohet, men ingenting sägs om ön. 1364 deklarerade en hansedag att Visby inte var vare sig den svenske eller den danske kungens undersåtar, utan en fri hansestad. Men, ingenting sägs om ön. Till slut, 1376, svor Visby trohetsed till den danske kungen Olof Håkansson, men om ön sägs inget.

Det förefaller som om landet och dess äldste varit i ett betydande svaghetstillstånd många år efter Valdemarståget. Utplundrade, kraftigt decimerade och utan några allierade har man fått finna sig i de svängningar som herrarna, hansan och staden fann för gott att styra. I rättvisans namn ska väl tillstås att Visby kanske inte heller hade så mycket att säga till om, men staden kunde inom den hanseatiska organisationen undandra sig avgifter till kriget mot danakonungen, med hänvisning till den skatt man fått betala för att rädda hanseatiskt gods. Och dessutom gjorde man åtminstone ett visst eget val i vilken herre man svor trohet.

Mecklenburgarna

Det hann gå en generation mellan Valdemarståget och de nya olyckor som skulle dra in över Gotland. Rimligtvis hann luckorna något så när täppas till efter de stupade på Södra [byrummet](#) och handeln flöt, så en viss återhämtning bör ha infunnit sig. Åtminstone uppträdde Visby som den östersjöstad som näst efter Lübeck hade störst handel på Västerhavet och Flandern. Men, i och med Albrekt av Mecklenburgs nederlag vid Falköping 1389, och fängslandet, så skulle olyckorna dra in över ön igen.

Den första påhålsningen kom 1391 då, enligt den lübska Detmarskrönikan, mecklenburgarna under ledning av hertig Johan brandskattade Bornholm och Visby mellan 25 mars och 8 september, på sin väg till att undsätta det belägrade Stockholm. Det var dock knappast något som berörde landet, vilket denna gång sannolikt klarade sig undan.

De större problemen började 1394, då mecklenburgarnas och vitalianernas hövitsman i Stockholm, Albrekt van Peckatel, samlade styrkor och landsteg på Gotland. Landsbygden var av föga intresse för honom, utan målet gällde Visby. Det ledde till att drottning Margareta sände Sven

20

Livet på Visborgs slott, av Anders R Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

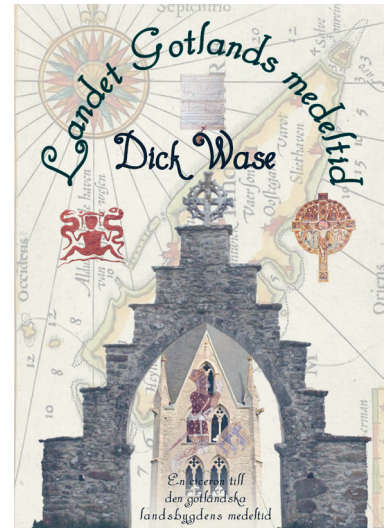

Hertig Eriks gravvård.

Sture till ön, där denne besatte landsbygden, men misslyckades med att ta Visby. Något motstånd på landet mötte han inte, då det var Visby som var den viktiga, strategiska platsen i kampen om innehavet av Stockholm. Ett fredsfördrag avslöts 1395, där mecklenburgarna fick utrymma Stockholm, men behålla Visby – som nu blev en centralort för kaperier av skepp i syfte att ”försvara kung Albrekts rättigheter”.

Fortsatta stridigheter runt Visby, eftersom Sven Sture inte respekterade uppgörelsen, gjorde att kung Albrekts son, hertig Erik, 1396 landsteg på ön, samlade vitalianer/sjörövare runt sig och anlade fästningen [Landescrone](#). Även Sven Sture gick över till hans sida, sedan han inte fått undsättning från drottning Margareta. Från Visby utgick en flottexpedition mot Stockholm, vilken misslyckades. Hertigen hade i samband med det besatt tre torn i den södra muren, [Segeltornet](#), [Smal Henrik](#) och förmodligen tornet Kikut. Emellertid avled han på sin fästning i pesten som härjade sommaren 1397 och återlämnade tornen – bara för att Sven Sture och hertig Johan året efter skulle återta dem. Hertig Erik gravlades på [Vårfrukyrkans](#) kyrkogård, ty som ”förrädare” mot staden kunde han inte få begravas i kyrkorummet.

Noterbart är, att de gotländska bönderna – enligt 1600-tals historieskrivaren Strelow, gjorde gemensam sak med mecklenburgarna/vitalianerna, mot stadsborna, när de omnämnda tornen besattes. Det tyder dels på att landsbygden inte drabbats alltför hårt av stridigheterna på ön, dels att landet på annat sätt ansåg sig hågade att stötta tyskarna. Det är högst troligt att köpmän från framförallt Wismar och Rostock under deras tid börjat dyka upp i lanthamnarna och på ön, för direkt handel med bönderna – i strid mot Visbys inom hansan sannolikt erkända ensamrätt där.

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

En jämförelse med Covid-19

Asien 1957

Över 5000 sjuka

Närskikt mätning i skolorna

Anders R. Johansson, sid 10-23

Ytterligare anteckningar av en nazistisk antisemit i Ekeby 1932-36

Undertryckt och kommenterad i ett brev till Dick Wase

sid 4-11

RÅDET I VISBY

Från till c:a 1500

Dick Wase sid 15-43

När- och varför - byggdes Vårfru-kyrkan i Visby?

Dick Wase sid 43-48

Industrihamnen på Åhr 1932-1947

Dåtida intervju, unika fotos

sid 23-26

Flyttningar och Jordbruk Mangsarve vintern-sommaren 1921

sid 34-36

Wräkning på Hallfreda 1937

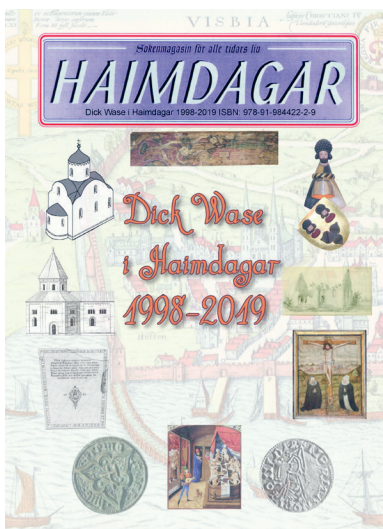
sid 11

Fotboll Segrare och förlorare 1935 - 2011

Malin-rösp golvgäst

sid 11

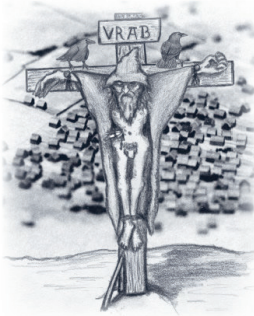
Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR**.
info@haimdagars.se

I skuggan av Triumfen.
 Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagar 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

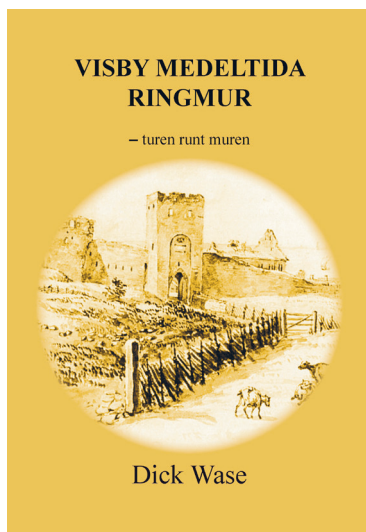
De medeltida Visbykyrkorna.
 Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

Högmästaren i Tyska orden, Cord van Jungingen, hade en längre tid irriterat sig på vitalianernas framfart på Östersjön och planerade för en aktion på Gotland. En expedition om 84 skepp med över 4000 man och drygt 400 hästar, livsmedel, kanoner, krut och annat anlände påsken 1398 till Västergarn där styrkorna embarkerade. Hertig Eriks änka, Sofia, och Sven Sture umgicks med planer på att driva ut borger- och prästerskap ur staden och förvandla den till en rovborg, men insåg att övermakten var för stor. Istället överlät de ön till Tyska orden och avseglade.

Gotlands statsställning var osäker, eftersom både den avsatte kung Albrekt och drottning Margareta med Erik av Pommern gjorde anspråk på densamma. Den förstnämnde pantsatte då ön till orden, för 30 000 nobler – av vilka endast 10 000 utbetalades till Albrekt. Resterande var ersättning för ordens omkostnader. En överenskommelse som inte erkändes av unionsregenterna.

Cord van Jungingen tycks inte ha umgåtts med planer på att behärska ön. Skatter och rättigheter återställdes till vad som gällde före mecklenburgarnas ankomst och Visby begärde att få bekräftelse av alla fri- och rättigheter och att det som förut skulle bli Visbyborgarna som hade rätten att bedriva handel och fiske runtom ön. Alla främmande köpmän skulle åter hänvisas till Visby. Sakerligen biföll högmästaren denna begäran, vilken måste ha uppfattats som rimlig och i enlighet med vad som rådde före vitalianerna.

Drottning Margareta accepterade dock inte läget och 12 december 1403 landsteg en svensk-dansk styrka på ön i avsikt att återerövra den. Ett stormningsförsök mot Visby slogs dock tillbaka, säkert för att visbyborgarna aktivt hjälpte de ordensstyrkor som var förlagda i staden i motståndet. Även efterföljande belägring misslyckades och då förstärkning från Preussen anlände i mars 1404 återupptogs striderna. I början av juli var unionsstyrkorna besegrade och ett stillestånd ingicks.

25 november 1405 avstod Albrekt av Mecklenburg i en överenskommelse med de nordiska riken alla sina rättigheter över Gotland till kung Erik och unionen. För detta hade han erhållit 8000 mark lübskt. Läget oroade visbyborna, så de sände rådmannen Johan Wolteke och högmästarens särskilde vän, skeppar Johan, för att be högmästaren att inte överge ön, då de gärna ville förbli under ordens överhöghet. Olyckligt nog så avled dock Cord van Jungingen 30 mars 1407 och den nye högmästaren, hans bror Olrik van Jungingen, hade alls inte samma känsla för Gotland som sin företrädare. Han höll fast vid det förlikningsavtal som avslutits i Helsingborg 15 juni, vilket stadgade att ön och staden skulle överlämnas till Erik av Pommern så snart denne betalat 9000 nobler för ”huset” som orden börjat uppföra.

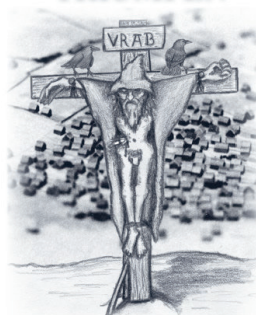
Övergången till unionsriket

Visbys vädjanden om att få förbli under ordens styre var förgäves. 27 september 1408 överlämnades pengarna och ön skulle överlämnas till kung Erik 1 november. Innan det hade denne 21 augusti, enligt gotländsk önskan och Tyska ordens krav, bekräftat Gotlands gamla fri- och rättigheter. Ett motsvarande brev torde ha utställts till Visby, men det är inte bevarat. Men det skulle snart skära sig mellan kungen och Visby med landet Gotland. 29 juli 1411 landsteg Erik med en här och intog två av de torn som hertig Erik och sedan Sven Sture och hertig Johan av Mecklenburg hade bemäktigat sig (Segeltornet och Smal Henrik). Mot detta protesterade Visbyborna våldsamt, men kunde inget göra mot kungens knektar och tre dagar senare påbörjades bygget av Visborg slott. För att lugna visbyborna utfärdade kungen påföljande dag garantier för att staden inte skulle få några olägenheter av slottsbygget.

22

[Tillbaka till hemsidan](#)

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

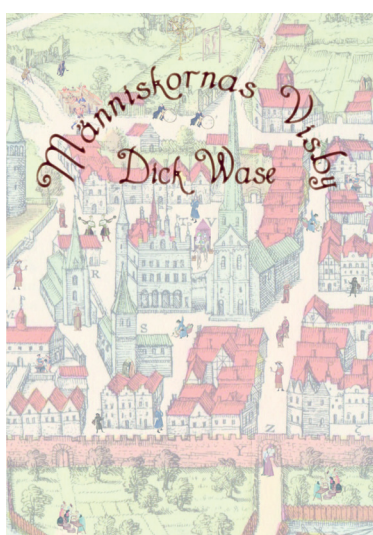
I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

23

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

svenska kronan, men gjorde aldrig något för att förverkliga det – vilket för övrigt gäller alla senare unionskonungar. Karl Knutsson, som personligen varit med då kung Kristoffer 1446 hade förhandlat med Erik – utan resultat – blev vid unionskonungens död 1448 vald till svensk kung. Han sände en här för att återta ön, under befäl av Birger Trolle och Magnus Gren. 4 januari 1449 hyllade prostar, domare och allmogens menighet Karl som kung, eftersom deras krönika bevisade att Gotland med rätt fordom tillhört Sveriges krona. [Gutasagan](#) anfördes alltså som bevis mot danska anspråk.

Månaden efter lyckades svenskarna inta Visby, utom slottet, och borgerskapet svor kung Karl trohet på torget, vid [rådhuset](#). Vid den här tiden fanns det ett starkt svenskvänligt parti i staden, som önskade en återgång till de goda tiderna under den svenska överhögheten. Därför blev kung Kristian I då han anlände till ön (sedan Magnus Gren förrädiskt ingått ett avtal med Olof Axelsson som fått slottet överlämnat till sig av Erik, och svenskarna därför utrymde ön) tvungen att använda maktspråk för att få borgerskapet att ovilligt svära honom trohetsed.

Axelssönernas tid

Olof Axelsson erhöll 1449 Gotland som pantlän av kung Kristian, för de kostnader han haft i samband med gotlandståget och agerade som dansk undersåte. Han fortsatte kung Eriks kaperier och gick hårt åt svenskarna. Han inbjöd också högmästarens städer att bedriva handel i hamnarna på öns södra halva. Den norra tycks däremot fortfarande ha varit stängd för utländska köpmän.

Kung Karl av Sverige gjorde många ansträngningar efter Magnus Grens förräderi att försöka få till en skiljedom om vilket rike Gotland tillhörde, men alla försök saboterades av danskarna. Även sedan Kristian I 1457 valts till svensk kung så ignorerade han sina löften om att frågan skulle avgöras.

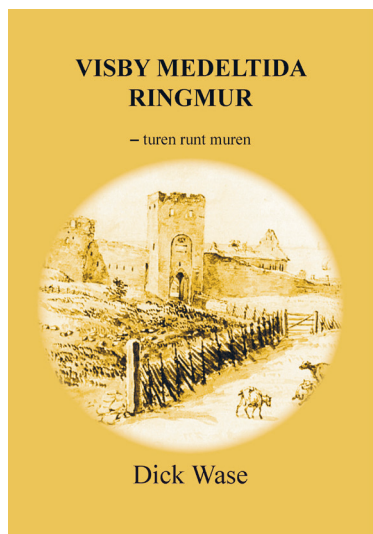
1464 övertog Ivar Axelsson Gotland, efter att både Olof och den efterföljande brodern Filip avlidit i pesten samma år. Två år senare ingick Ivar äktenskap med Karl Knutssons dotter och då en brytning mellan Axelssönerna och kung Kristian inträffade uppsade Ivar tro och lydnad till den danske kungen. Därmed blev dock inte ön svensk, den blev närmast ett privat rike för herr Ivar. Däremot lovade han att Gotland inte skulle bli till skada för Sverige. Emellertid spelade han ett dubbelspel, för han hade aldrig som avsikt att överlämna ön till Sverige, utan höll den för Danmark i avvaktan på en uppgörelse med kung Kristian.

Efter Kung Karls död övertog dennes systerson, Sten Sture, posten som rikshövitsman och snart riksföreståndare. I de politiska svängningar som följde fram till att Ivar 1487 lämnade ön var gotlänningarna bara passiva åskådare. Deras uppgift var att betala skatt i form av pengar och naturprodukter och se hur ön utarmades, befolkningen krympte och gårdar övergavs. Som *minimum* minskade antalet gårdar på ön med 15 procent sedan högmedeltiden. Förmodligen med betydligt mer.

Trots allt förefaller herr Ivar ha stått på god fot med ”sin” ö, eller kanske snarare ”stad”, åtminstone om man får döma av hans aktiviteter där han generöst donerade pengar till kyrkor och institutioner och var gemen nog att umgås med borgerskapet i gillena. Han tog inte heller ut fruktansvärt höga skatter. Visserligen långt över den nivå som rått på svensktiden, men mindre än vad skatteöverenskommelsen 1412 hade stipulerat.

Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagars.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

24

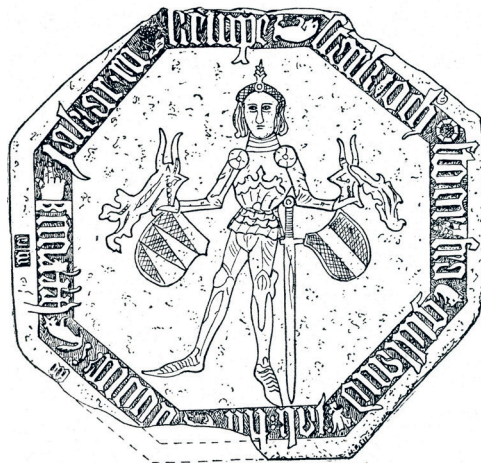

Livet på Visborg slott, av Anders R Johansson. Den ultimata boken om den en gång stora och mäktiga borgen i Visbys sydöstra hörn.

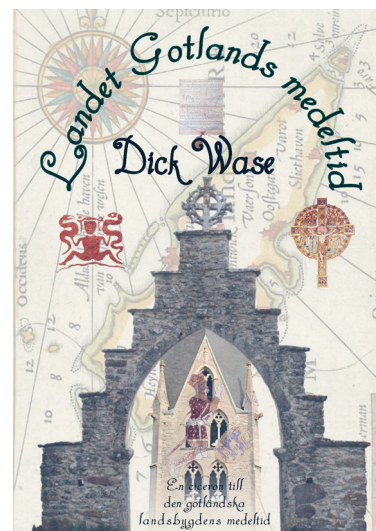
Texter kring Gotländsk medeltid. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

Den länsherre som kung Hans satte in på [Visborg slott](#) var Jens Holgersson, av den ätt som förde en ulvtand i vapenskölden. Man skulle kunna jämföra honom med romerska konsul, och andra, som såg de områden de satts att styra över som avsedda för att öka på deras egen förmögenhet. Inom fem år hade han med sina egna hejdukars framfart på visbybornas bekostnad, slottsköp från bönderna – där de var tvungna att leverera till fastställda priser som han utnyttjade personligen – och dagsverken som de tvingades utföra uppammat sådant missnöje att man från ön sänt ”hiemmelighe bwdh wth til her Sten och wellæ hyllæ honom” om han landsteg på ön. Dessutom kapade han skepp från områden som Danmark inte var i krig med, som Danzig.

Jens Holgersson.

Landet Gotlands medeltid, gotländska landsbygden på denna webbsida i bokform.

Klagomålen blev så stora, att kung Hans måste skicka över en kommission för att reglera förhållandena. Men, situationen blev inte bättre, eftersom Holgersson inte ens tvekade att bryta mot kungens påbud, som då han fortsatte att kapa skepp fast fred formellt rådde med Danzig. Att döma av dopnamnsutvecklingen på ön från 1485-1487 till Jordeboken ca 1570 antyds att åtskilliga gårdar på ön övergått till ägande av stadsbor, vilka kanske räknade med en bättre utkomst som bönder än som handlande i staden. Förmodligen för att de tidigare gårdsägarna blivit ruinerade.

Missnöjet var så stort, att då den nye länsherren Lauritz Schinkel tog ön i besittning skrev han till Köpenhamn att det fanns högst 90 personer i staden han kunde räkna på vid eventuellt krigstillstånd med Lübeck och Sverige. Situationen var inte bättre ute på ön. 1514 ingav ön och staden en lång klagoskrift till kung Hans om Jens Holgerssons tid. Det brukar sägas om kung Hans att han var en verksam och klok kung, men det gällde definitivt inte hur Gotland behandlades. Det blev bättre under Lauritz Schinkels tid, ty denne tycks ha respekterat både böndernas belägenhet som de fredsfördrag som rådde. Inga kapningar rapporteras under hans tid på ön.

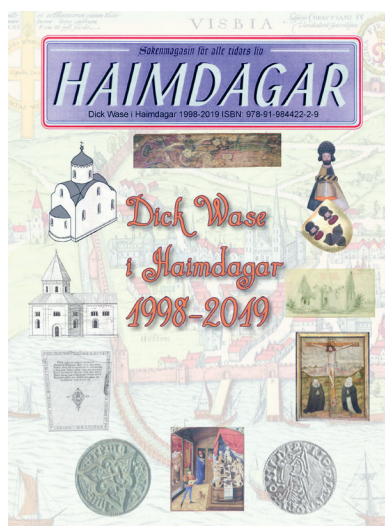
Sören/Severin Norrby

1517 lämnade den sansade Lauritz Schinkel ön och istället utsågs Severin/Sören Norrby till länsherre på slottet av Kristian II ("Tyrann"). Han hade 1508 varit en av tre "befälhavare till sjöss" som Jens Holgersson höll, så han var väl bevandrad i kaperiets utövning. Han satte igång med omfattande kaperier mot Sverige och de vendiska städerna, med Lübeck i spetsen.

När Kristian II avsattes i Sverige och Gustav Eriksson valdes till kung lyckades Lübeck förmå denne att starta en gotlandsexpedition för att återerövra ön till Sverige. När i samma veva Kristian avsattes även från den danska tronen, skiftade dock Lübecks inställning. I Malmö beslutades att både Norrby och svenskarna skulle lämna ön i väntan på en skiljedom. Svenskarna gjorde så, men Norrby vägrade, utan intensifierade sin kamp för Kristian istället. Han inföll 1525 i Blekinge och Skåne för att erövra dessa landskap åt Kristian. Det fick till följd att danskar och lübeckare beslöt sig för att gemensamt bekämpa Norrby, men den lübska flottan avseglade istället mot Gotland.

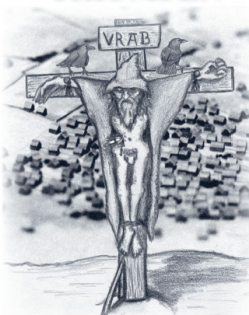
Prenummerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. **HAIMDAGAR.**
info@haimdagars.se

I skuggan av Triumfen.
Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Dick Wase i Haimdagars 1998-2019. Viktig forskning kring medeltidens Gotland.

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

25

DE MEDELTIDA VISBYKYRKORNA

En vägledning till kyrkoruinerna och domkyrkan

Dick Wase

De medeltida Visbykyrkorna.
Den bästa ciceronen till Visbys medeltida kyrkor.

11 maj meddelade den lübske befälhavaren att hela landsbygden erövrats och två dagar senare stormades Visby. Staden föll och tyskarna gick fram med stor grymhet och plundrade och dödade. Men, slottet föll inte. Där gjorde Norrbys befälhavare, Otto Andersen Ulfeldt, ett resolut motstånd.

Läget fick danskar och Norrby att sluta stillestånd och en överenskommelse, så att slottet skulle överlämnas till danskarna. Men det var tyskarna som innehade både ö och stad, vilket tvingade kung Fredrik I av Danmark till en överenskommelse. Lübeckarna skulle inneha Visby, med Visborg slott under fyra år, under dansk överhöghet. För öns del innebar det främst tvister mellan visbybor å ena sidan, främmande köpmän med bistånd av gotländska bönder å den andra, gällande handeln. Från visbybornas sida fanns ett stort hat mot tyskarna, som plundrat och dödat i deras stad. Bönderna däremot ville sälja till den som betalade bäst.

När den lübska eran tog slut i staden tog också medeltiden slut på Gotland. Från Visby och den danska kronan skulle reformationen bre ut sig och i freden i Stettin 1570 avsade sig Sverige alla anspråk på ön ”för evig tid”. Den eviga tiden blev 75 år lång.

Människornas Visby, den överlägset bästa guiden till Visbys medeltidshistoria.

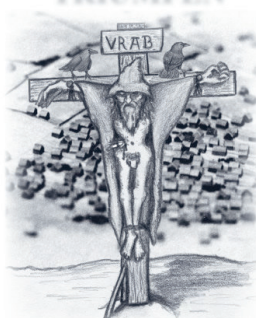
Prenumerera på den i särklass bästa och mest vetenskapliga gotländska historiska tidskriften. *HAIMDAGAR*.
info@haimdagar.se

Visby medeltida ringmur – turen runt muren. Den bästa och mest perfekta skriften för din tur runt Visby ringmur.

26

I SKUGGAN AV TRIUMFEN

En gotländsk medeltidsroman av:
DICK WASE

I skuggan av Triumfen.

Den i särklass bästa roman om gotländsk medeltid som har skrivits. Även den mest autentiska medeltidsromanen som skrivits i landet.

Tursagrind. Spännande, övernaturlig läsning för ungdomar från ca 10 års ålder och uppåt. Även med motiv från Gotland.

[Tillbaka till hemsidan](#)

TURSAGRIND

och sju andra övernaturliga historier

Dick Wase